

סיכום דיון

סיכום דיון בנושא:

" פערים במערכת החינוך וחסם השפה העברית "

מסמך זה מהווה את תמצית הדיונים שנערכו במסגרת השולחן העגול, מתוך מטרה לשתף את הקהל הרחב בעיקרי הדברים. בקריאת המסמך יש להביא בחשבון שמדובר בתמצית הדיון ולא בפרוטוקול מלא. יודגש, כי הדברים מייצגים את עמדותיהם האישיות והמקצועיות של חברי הפורום ואינם מייצגים בהכרח את העמדות הרשמיות של הגופים אליהם הם משתייכים.

הדוברים מובאים כאן לפי סדר הדברים במהלך הדיון.

תאריך המפגש: 24/02/2020

דברי פתיחה:

פרופ' עומר מואב, מכון אהרן למדיניות כלכלית; בית ספר טיומקין לכלכלה, הבינתחומי הרצליה. הדיון הערב יעסוק בפערים במערכת החינוך הערבית וחסם השפה העברית בהשתלבות בשוק העבודה במסגרת הצגת מחקר של מכון אהרון, התכנית למדיניות כלכלית של החברה הערבית. נמצאים פה גם אנשי תקשורת.

מר זכי אגבריה, סגן ראש העיר אום אל פחם.

זוהי זכות גדולה שהדיון מתקיים באום אל פחם, זכות גדולה לעירייה וגם לי אישית. בישיבת ההכנה עם ד"ר מריאן תחאוכו ועם חנין מטר שוחחנו על כל החסמים והחלטנו שנתמקד בכנס הזה בשפה העברית, שהיא אחד החסמים הבולטים לאוכלוסייה הערבית בחיי היומיום שלנו: גם בלימודים (מערכת החינוך) וגם באוניברסיטה (ובהשכלה הגבוהה) לפי תוצאות המחקר שלכם. אני מקווה שמהכנס הזה נצא עם המלצות מעשיות לקידום הנושא ושיפור המצב מבחינת חסם הזה. תודה לכם על בואכם לאום אל פחם, אני מזמין אתכם גם לבקר באום אל פחם: לדבר עם אנשים ולראות מקרוב. לתקשורת היה חלק בהטיית הדעה הציבורית בישראל על אום אל פחם, שאנשים מפחדים או חושבים שצריך להתרחק – ההפך הוא הנכון. רבים מהסקטור היהודי מגיעים לאום אל פחם לחברים שלהם ולקניות, ואני מקווה שאתם גם תגיעו ותראו מקרוב מהי העיר אום אל פחם. ברוכים הבאים.

פרופ' צביקה אקשטיין, ראש מכון אהרן למדיניות כלכלית, דיקן בית ספר טיומקין לכלכלה, הבינתחומי הרצליה.

כמה דברים על מכון אהרן: זהו מכון מחקר מדיניות במרכז הבינתחומי שמבוסס על כספים של תרומות. במכון שבעה חוקרים ומספר תוכניות, ואחת התוכניות המרכזיות היא תכנית שילוב החברה הערבית בחברה הישראלית והתמקדות על בעיות בחברה הערבית.

מריאן תחאוכו מובילה את זה יחד עם עידית קלישר, קיריל מושקאלוב וחנין מטר. אנחנו משתדלים לעשות את מרבית המחקר בשיתוף ועבודה משולבת עם הממשלה כדי להגיע להמלצות מדיניות מאוד ספציפיות ומקובלות. אנחנו עובדים כמעט שנתיים בשיתוף של אגף הכלכלן הראשי, עם אסף גבע ונג'יב עמרייה.

המחקר שלנו העלה שהנושא של פערים בנושא החינוך ובמיוחד נושא השפה הוא תחום שאפשר לעשות בו פריצת דרך חשובה. בסוף המצגת מריאן תציג המלצות מדיניות ספציפיות. אנחנו מאוד רוצים לשמוע דעות תוך כדי הדיון ואפשר ליצור קשר עם מריאן או לקיים פגישות בנושא לאחר הדיון כאן. אנו מחפשים את התחום בו אפשר ליצור שינוי דרמטי חיובי שיקפיץ קדימה את החברה הערבית בתחום הכלכלי והחברתי. כי אין ספק, כמו שתראו מיד, שלקידום החברה הערבית יהיה אפקט חיובי ענק על הכלכלה הישראלית, ואני מאד שמח שזה נעשה באום אל פחם היום. תודה לכולכם שבאתם.

שופט בית המשפט העליון בדימוס סלים ג'ובראן ראש הוועדה המייעצת של הפרויקט.

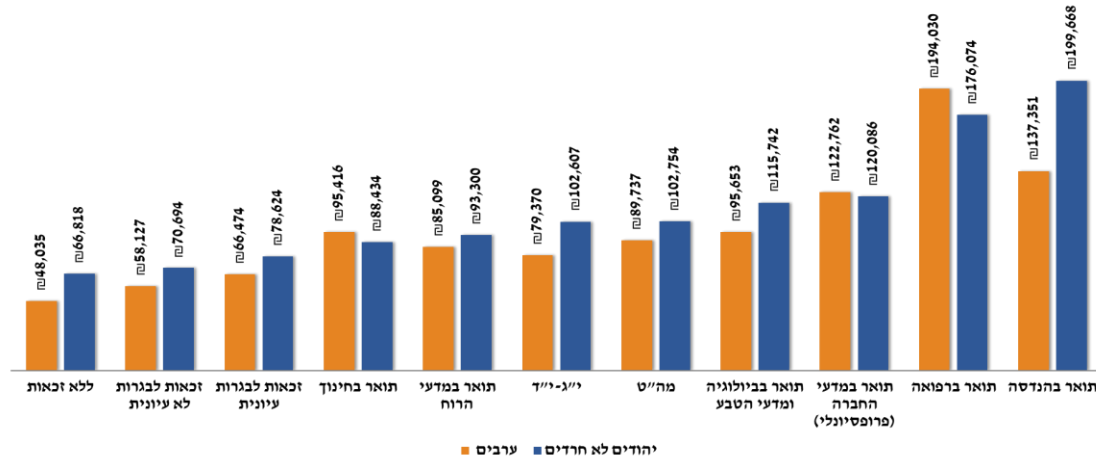
האולם הזה לא מבייש ישיבת ממשלה. חשוב לי לומר שטוב שהגענו לאום אל פחם. אנחנו המכון שחוקר את החברה הערבית בהרבה מובנים, ואנחנו לדעתי חייבים לבוא אל תוך החברה הערבית ולהיפגש עם אנשים. לא רק בכנס הזה, אלא לפגוש אנשים ולשאול אותם ולהתערבב איתם, ככה אנחנו מכירים יותר את הקשיים של החברה הערבית.

המבדיל אותנו מהרבה גופי מחקר אחרים: אנחנו יודעים שבמדינה ישנם המון מוסדות וארגונים שחוקרים את החברה הערבית ומגישים דוחות, אך המכון שלנו גם עורך את המחקרים, גם מצביע על הכשלים וגם מציע פתרונות. זה הדבר שלדעתי מבדיל אותנו מהאחרים. אני מקווה שהדברים שכולנו ראינו בנייר המדיניות והמחקר שהוגש לנו שהובילה מריאן יחד עם האגף של הכלכלן הראשי במשרד האוצר, שמראה שבאמת יש הרבה כשלים במה שקורה בחברה הערבית וההתייחסות של הממשלה במשך השנים הרבות שעברו כלפי החברה הערבית במיוחד בתחום החינוך, שהחינוך זה הבסיס לכל דבר; כשלים רבים נמצאים במערכת החינוך וזה חבל; אני מקווה מאוד שהמחקרים שאנחנו עושים וההמלצות שמגישים לממשלה ימצאו אוזן קשבת אצל הגורמים הרלוונטיים כדי שנוכל להעלות את רמת החינוך במגזר הערבי.

ד"ר מריאן תחאוכו, חוקרת בכירה, מכון אהרן למדיניות כלכלית, הבינתחומי הרצליה
(הגרפים המצרפים לקוחים מתוך המצגת "פערים במערכת החינוך וחוסם השפה העברית" שהוצגה בשולחן העגול)

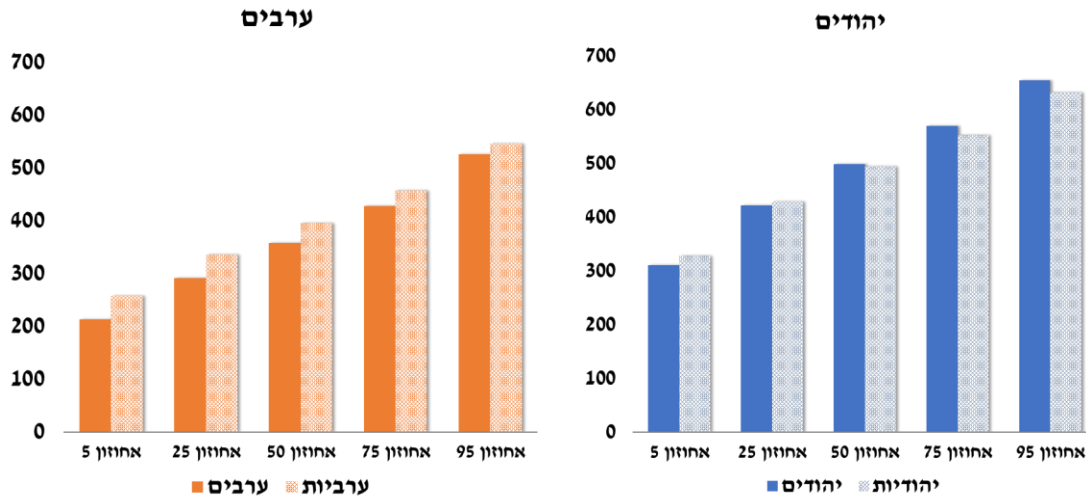
כפי שצביקה ציין, זה המחקר המשותף עם אגף הכלכלן הראשי שכבר התחלנו לפני שנתיים. זה בעצם מחקר בהמשכים. את הנתונים האלה הצגנו כבר בעבר וראינו את הפערים בהכנסה בין משקי בית ערביים למשקי בית יהודים. המחקר הראה שכ-60% מהפערים בשכר או הפערים בהכנסה בין ערבים ליהודים נובעים מפערים ברמת ההון האנושי. כלומר שנות השכלה ואיכות ההשכלה.

הגרף הבא מציג את ההכנסה הממוצעת של גברים ערבים ויהודים, הערבים בכתום והיהודים בכחול, ההכנסה הממוצעת בהינתן רמת ההשכלה ותחום הלימודים. הגרף מתחיל מ-"ללא זכרות לתעודת בגרות" עד "זכאות", ולימודים אקדמיים לפי תחום הלימוד. אלו ממוצעים פשוטים ולא רגרסיות.

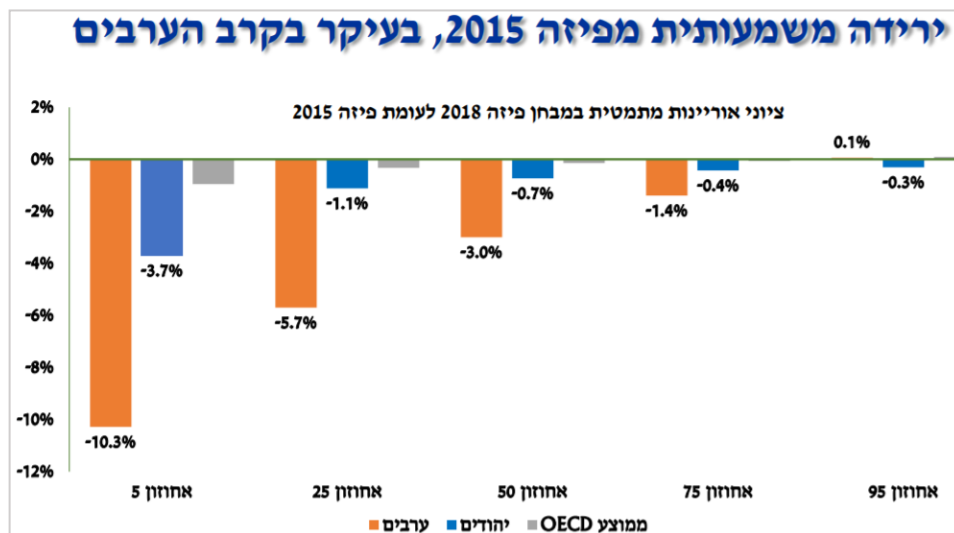

מה שהפתיע אותנו כשהסתכלנו על הגרף הזה זה שבעצם הפערים בין ערבים ליהודים כשמסתכלים על אותה רמת השכלה לא מאוד גדולים. כלומר כמובן שההתפלגות של האוכלוסייה לאורך הדבר הזה הוא לא זהה בין הערבים ליהודים אבל עדיין אם אנחנו נביא לצמצום הפערים ברמות ההשכלה אנחנו נראה צמצום משמעותי בפערים בהכנסה בין ערבים ליהודים. הבעיה היא שרוב הערבים נמצאים בחלק התחתון: אם מסתכלים על הנתונים מהשנים האחרונות מבחינת הזכאות לתעודת בגרות, כ-70% מהגברים הערבים לא זכאים לתעודת בגרות בסיום י"ב.

לעומת זאת, 70% מהיהודים נמצאים בחלק שבו ההכנסה היא גבוהה יותר. כלומר אם אנחנו נביא לצמצום בפערים מבחינת רמת ההון האנושי, כלומר מערכת החינוך, אנחנו בעצם נביא לצמצום פערים משמעותי גם בהכנסה וגם ברמת החיים בין הערבים ליהודים. מאיפה מתחילים הפערים האלה? בואו נסתכל על הנתונים שאני מאמינה שרובכם פה, בעיקר אנשי החינוך מכירים כבר: בגרף הבא לפי האחוזונים, ניתן לראות שההישגים של היהודים גבוהים משמעותית מההישגים של החברה הערבית בפנייה.

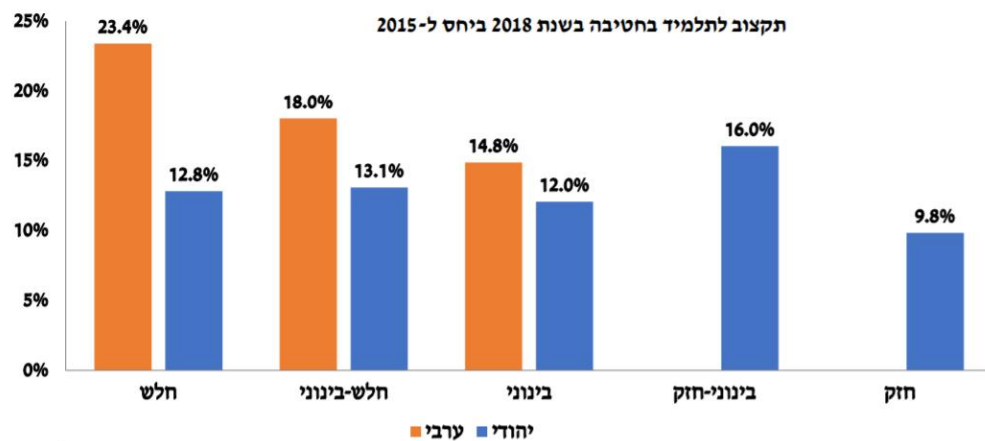

אבל מה שייחודי לחברה הערבית כשמסתכלים על הפיזה, זה שבעצם בכל הרמות, ההישגים של הבנות יותר גבוהים מההישגים של הבנים. את התופעה הזו לא רואים בקרב היהודים. והדבר הזה בא לידי ביטוי לא רק בציוני הפיזה אלא גם בדברים נוספים שאנחנו נראה בהמשך. הטענה גם בתקשורת הייתה שהפערים בפיזה בין היהודים לערבים התרחבו ב-2018 בהשוואה ל-2015 כיוון שההישגים של הערבים ירדו. גם פה אם אנחנו מפלחים לפי חלוקה מגדרית, אנחנו רואים שהירידה של הערבים נבעה מהירידה אך ורק של הבנים. כלומר אם אנחנו עושים ממוצע של הבנות בחלק התחתון ההישגים ירדו, בחלק העליון ההישגים עלו ובממוצע לא היה שינוי משמעותי בציונים של הבנות. הירידה המשמעותית הייתה בעיקר בקרב הבנים.

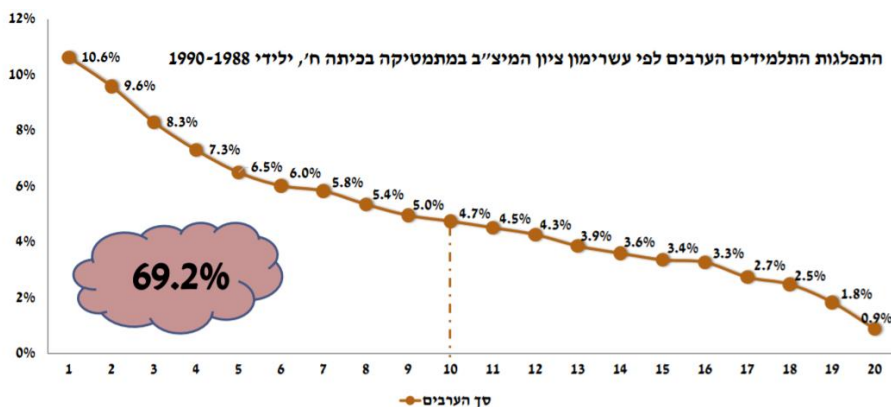

אנחנו רואים את הירידה הזו למרות שבשנים האלה מבחינת התקצוב לתלמיד דווקא הייתה עלייה בגילאים הרלוונטיים לפיזה. כלומר מצד אחד הפערים בתקצוב מצטמצמים בין הערבים ליהודים, מצד שני הפערים בהישגים רק הולכים ומתרחבים. המשמעות היא שלא מספיק להגדיל תקציבים, אלא חשוב מאוד איפה משקיעים את הכסף, מה עושים עם התקציב.

על אף שהתקצוב לתלמיד עלה בכל רמות הטיפוח בשנים אלה

לא רק במבחנים הבינלאומיים אנחנו רואים את הפערים, אלא גם בציונים במבחנים שנערכו ע"י משרד החינוך, למשל מבחני המיצ"ב בכיתה ח'.

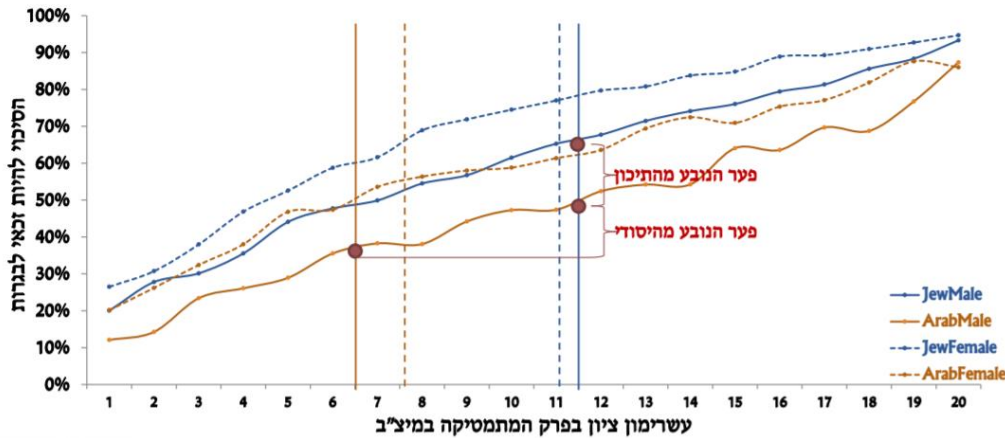

כ-70% מהערבים הנבחרים במיצ"ב נמצאים בחציון התחתון של המיצ"ב. גם פה דרך אגב ככל שיורדים בציון המיצ"ב יש יותר בנים מבנות בחברה הערבית כלומר רואים את ההבדל הזה, בין הבנים לבנות, גם במבחנים הבינלאומיים וגם במקומיים.

בעצם מה שראיתם עד עכשיו זו אינדיקציה לפערים שנפתחים ביסודי. מבחן הפיזה נערך בגיל 15, בחטיבה, וגם המיצ"ב נערך בחטיבה – בכיתה ח'. כך שההבדלים שהוצגו בין היהודים לערבים הם תוצאה של פערים שנפתחים בעצם מגיל לידה ועד שהם מגיעים לחטיבה. זה לא עוצר כאן.

הגרף הבא מציג את הקשר בין ציון המיצ"ב בכיתה ח' לסיכויי לזכאות לתעודת בגרות. כלומר בהינתן הציון שלך במיצ"ב, מה הסיכוי שלך להיות זכאי לתעודת בגרות. קודם כל אנחנו רואים שגם בקרב ערבים וגם בקרב יהודים הגרף עולה, כלומר המיצ"ב יכול במידה מסוימת לנבא את הסיכוי לזכאות לתעודת בגרות.

הסיכוי של תלמיד ערבי להיות זכאי לבגרות נמוך, גם בהינתן ציונים דומים בכיתה ח', ילידי 1988-1990

לתעודת בגרותניתן לראות כי בהינתן הציון במיצ"ב, עבור כל ציוני המיצ"ב, הסיכוי של ערבי להיות זכאי לתעודת בגרות נמוך מעמיתו היהודי.

הפער הזה, המיוצג על ידי המרחק האנכי בין שני

הגרפים, מייצג את היקף הפערים הנפתחים בתיכון. גם אם ילד יהודי וילד ערבי הגיעו מאותו מקום בכיתה ח' הפערים האלה ממשיכים להתרחב עד שהם מסיימים י"ב. אני לא מציגה את מה שקורה במערכת ההשכלה הגבוהה, אבל אנחנו יודעים שגם בהשכלה הגבוהה הפערים האלה ממשיכים להתרחב. אותו דבר לגבי הבנות: גם בין הבנות היהודיות לערביות הפער ממשיך להתרחב בתיכון.

מהם הגורמים לפערים אלה?

מובן יש רשימה ארוכה, אתייחס לגורמים העיקריים:

אנחנו יודעים שהחברה הערבית היא חברה יותר חלשה, יותר ענייה, לכן גם היכולת של ההורים להשקיע בחינוך של הילדים היא נמוכה יותר.

פערים באיכות ההוראה והניהול במערכת החינוך הערבית: אנחנו יודעים שהמיומנויות של המורים הערבים והמנהלים במערכת החינוך הערבית יותר נמוכות מאשר במערכת החינוך העברית.

פערים בתקצוב במערכת החינוך: למרות שבשנים האחרונות אנחנו רואים צמצום בעיקר ביסודי ובחטיבה עדיין יש פערים משמעותיים בתקצוב בין היהודים והערבים בעיקר בתיכון.

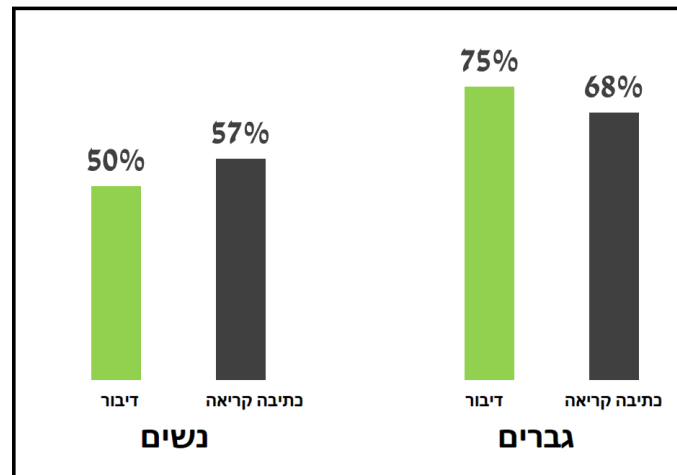
ערבים במסגרות לחינוך הפורמלי: חלק מהמיומנויות שילדים רוכשים, חלק מההון האנושי נרכש מחוץ למערכת החינוך: בחוגים במתנסים, בתנועות נוער, בצבא וכן הלאה. גם שם יש פערים מאוד גדולים. אנחנו יודעים שעד לפני כמה שנים בקושי היו תקציבים לחינוך הבלתי פורמלי בחברה הערבית. בעקבות החלטת ממשלה 922 החלו שינויים, אבל עדיין הפערים מאוד גדולים.

הנושא הבא שאני רוצה לדבר עליו, עליו עשינו את המחקר והתעמקנו בו קצת יותר: הנושא של רמת הידע בעברית. רוב התלמידים הערבים שמסיימים י"ב במערכת החינוך הערבית מסיימים כשהם לא מסוגלים

להגיד משפט אחד בעברית. כלומר ילד ערבי מתחיל את החיים שלו מנקודת פתיחה משמעותית יותר נמוכה מעמיתו היהודי רק מגורם השפה. אני חושבת שיחסית קל לטפל בבעיה הזו, כי כאשר אותם נערים הולכים ועובדים במקדונלדס, תוך חודשיים הם רוכשים את השפה. אז אין שום סיבה שהם יתמודדו עם הבעיה הזו כשהם מגיעים להשכלה הגבוהה או לשוק העבודה. אפשר לעשות את זה כבר במערכת החינוך. כמו שאמרתי זה חסם משמעותי לערבים הן בהצלחה באקדמיה והן בשוק העבודה.

נראה מה המצב של הערבים מבחינת הידע בעברית:

אין הרבה מקורות נתונים על רמת הידע של הערבים בעברית. אחד המקורות זה הסקרים החברתיים של הלמ"ס, שבהם הם שואלים מה רמת העברית שלך מבינת דיבור, קריאה וכתיבה.

יש לזכור שמדובר בדיווח עצמי, ולא במבחן אובייקטיבי, אבל עדיין ניתן לקבל אינדיקציה על רמת השליטה בעברית. 75% מהגברים הערבים בישראל בגילאים 20 עד 44 (גילאי העבודה העיקריים) מדווחים שרמת העברית שלהם טובה ומעלה. לעומת זאת 50% בלבד מהנשים הערביות מדווחות על שליטה טובה בעברית בדיבור. הבדל נוסף שאנחנו רואים הוא שגברים טובים יותר בדיבור מאשר קריאה וכתיבה, נשים להפך – הן חזקות יותר בקריאה וכתיבה לעומת דיבור. הסיבה לכך כנראה, כשאנחנו מדברים על אנשים שהם בני 20 ומעלה שהם כבר מחוץ למערכת החינוך: גברים רוכשים את השפה בשוק העבודה, לעומת זאת נשים כנראה רוכשות את השפה בעיקר במערכת החינוך ששמה הדגש הוא יותר על קריאה וכתיבה.

יכול להיות שחלק מהפער נובע מהערכה גבוהה יותר של הגברים את עצמם, כיוון שזהו לא מבחן אובייקטיבי. אבל אנחנו יודעים גם מהניסיון בשטח שגברים שולטים יותר בדיבור מאשר נשים, גם אם הפערים לא גדולים כמו פה.

איך זה משפיע על שוק העבודה? איך חוסר השליטה בשפה העברית משפיע על התעסוקה והשכר של גברים ונשים מהחברה הערבית?

בדקנו האם הסיכוי להיות מועסק מתואם עם רמת העברית של האנשים במדגם שלנו. זה בעצם מסקר ארוך טווח של הלמ"ס שבו בעצם הם שואלים את אותם אנשים כבר חמש שנים את אותן שאלות, ככה אני יכולה לעקוב.

מה שאנחנו רואים בקצרה: גבר ערבי שרמת העברית שלו היא בינונית, הסיכוי שלו להיות מועסק גדול ב-9 נקודות האחוז לעומת גבר ערבי שהרמה שלו בעברית היא נמוכה בהינתן שהם עם משתני רקע זהים. כשהרמה שלו גבוהה, הסיכוי שלו להיות מועסק גדול ב-15 נקודות האחוז לעומת הרמה הנמוכה (הערכים הנידונים שונים מעט מהערכים הראשונים שהתקבלו בעקבות שינויים בהגדרות, אך המגמה הכללית ללא שינוי).

תמונה דומה עולה גם בקרב הנשים: ככל שרמת העברית גבוהה יותר הסיכוי להיות מועסקת גדול יותר. ברור שיש פה קשר דו כיווני: רמת העברית משפיעה על תעסוקה והתעסוקה משפיעה על רמת העברית. לכן בדקנו מה קורה עם אנשים שהם לא מועסקים: מישהו שאינו מועסק בשנה מסוימת, מה הסיכוי שלו להיכנס לתעסוקה שנה לאחר מכן, בהינתן רמת העברית? ואלה התוצאות: בגברים הסיכויים להיכנס לתעסוקה גבוהים ב-14 עד 17 נקודות האחוז, לפי רמת העברית, בקרב הנשים עולים ב-9-8 נקודות האחוז עם העלייה ברמות העברית.

מה לגבי השכר?

רמת העברית אינה משפיעה רק על הסיכוי להיות מועסק, אלא גם על השכר. התוספת לשכר עבור רמת העברית הבינונית לא התקבלה מובהקת אבל השכר של גברים ערבים שרמת העברית שלהם גבוהה הינו גבוה בכ-30% לעומת גברים ערבים שרמת העברית שלהם נמוכה, בקרב הנשים הפער בשכר בין הרמה הגבוהה לנמוכה הינו 21%.

נשים		גברים				
שכר חודשי	כניסה לתעסוקה	תעסוקה	שכר חודשי	כניסה לתעסוקה	תעסוקה	רמת עברית
אין הבדל מובהק	9%	12%	אין הבדל מובהק	14%	9%	בינונית
21%	8%	18%	29%	17%	15%	גבוהה

במחקר נוסף שלי ושל ד"ר אסנת ליפשיץ, בדקנו האם הציון בשלב של הבגרות בעברית משפיע על התעסוקה של נשים מוסלמיות בגילאים 25-35, ומצאנו השפעה מובהקת גם על התעסוקה וגם על השכר. אז מה אפשר לעשות כדי לשפר את המצב?

מערכת החינוך כבר הפנימה שהעברית היא חשובה, בעיקר העברית הדבורה, לכן השיקו את תכנית "עברית על הרצף" שבה בעצם נוספו שעות למערכת החינוך הערבי בדגש על העברית הדבורה, ומספר היחידות שמקנות זכאות לתעודת בגרות עלה משתיים לשלוש יחידות לימוד. בהמשך ארחיב יותר בנושא בחינת הבגרות בעברית. בנוסף שולבו מורים יהודים להוראת עברית ב-23 חטיבות ביניים לשנה אחת עד שנתיים ועוד תכניות כאלה ואחרות, עוד מעט אנחנו נראה מה התוצאה בסופו של דבר.

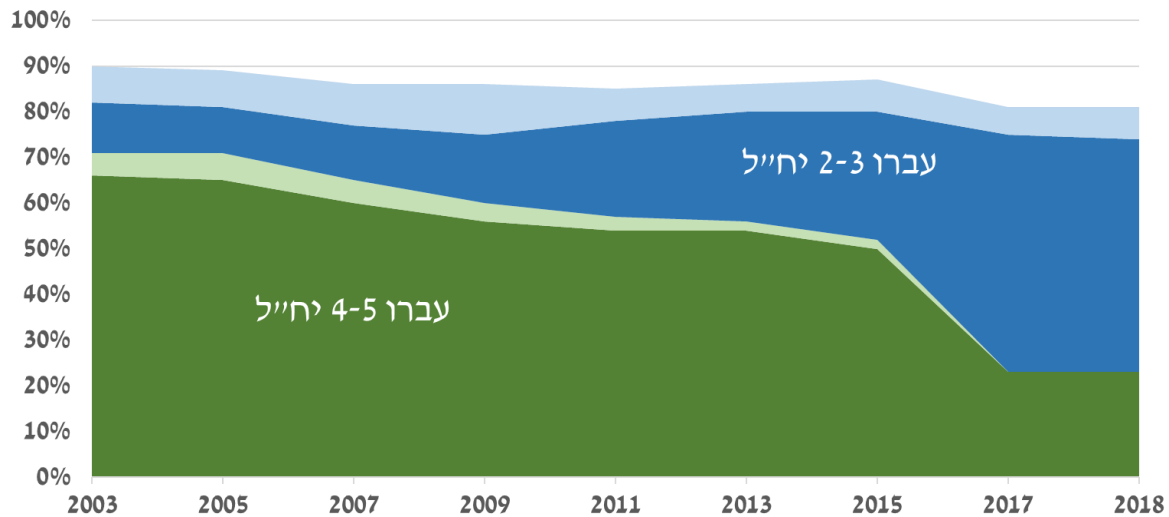
בעינינו, מבנה בחינת הבגרות הינו חסם בפני עצמו, שלא מתמרץ את הערבים ללמוד עברית. בעצם כדי להיות זכאי לתעודת בגרות נדרשות 3 יחידות לימוד, כשהיחידה השלישית היא בדיבור, ומי שמעוניין נבחן בעוד שתי יחידות הרחבה. לעומת הוראת האנגלית, בה קיימת הפרדה כבר מתחילת התיכון בין תלמידי 3

5-יח"ל, בעברית ובערבית כולם לומדים יחד, החזקים והחלשים, ורק מי שמעוניין ממשיך ללימודי ההרחבה.

לגבי הדיבור: מדהים שכל מה שנעשה בחינוך הערבי לא תואם את מה שנעשה במקומות אחרים כמו כשמלמדים אנגלית. בחלק של הדיבור שאמור לתמרץ את הילדים ללמוד לדבר עברית, מי שנותן את מלוא הציון בבגרות בחלק הזה – הם המורים בבית הספר. אני לא צריכה להרחיב מעבר לזה נראה לי ברור מה זה אומר.

מבחינת התוכן: ילדים שלא יודעים עברית בסיסית, לפי דעתי, לא יודעת כמה זה באמת תורם להם ללמוד תנ"ך ושירה לתעודת בגרות, ועד כמה זה באמת מתמרץ אותם לגשת למבחן של העברית המורחבת. יתרה מכך, גם כשממשיכים לאקדמיה, הציון במבחן הבגרות בעברית לא מהווה שום תנאי סף לקבלה לאקדמיה. האקדמיה מתייחסת אך ורק למבחן יע"ל.¹ צריך את ה-3 יחידות כדי להיות זכאי לתעודת בגרות, ותנאי הקבלה מבחינת העברית נקבעים אך ורק לפי היע"ל, מערכת החינוך אינה מכינה את התלמידים שלה אליו.

יש לנו גישה לנתונים של חדר מחקר של משרד החינוך ופה אנחנו רואים בעצם כמה מתוך הערבים שניגשים לתעודת בגרות עושים את ההרחבה מ-3 ל-5 יחידות או מ-2 מה שהיה בעבר ל-4 ו-5.

החלק הירוק מייצג את שיעור הניגשים לבחינת ההרחבה, החלק הכחול מייצג את שיעור הניגשים למבחן הבסיסי של 3 יח"ל. סך הערבים שניגשים לתעודת בגרות בעברית ירד מעט לאורך השנים ושיעור המרחיבים ל-4 ו-5 יחידות ירד משמעותית. כלומר החשיבות של העברית במערכת החינוך הערבית רק הולכת ויורדת.

את ה"קפיצה" ב-2017, לא חקרנו, אני משערת שזה כתוצאה מהשינוי בצורת ההיבחנות בעברית וגם בשנה זו היה שינוי גם בתכנית ההיבחנות בבגרות בכלל. אחד השינויים שהיו שהם מגבילים את מספר המקצועות

¹ בחינת ידע בעברית המיועדת לנבחנים ששפת אימם אינה עברית

שבהם אפשר לעשות הרחבה. אז מבחינת המורים והתלמידים חבל לעשות את ההרחבה הזו בעברית, עדיף לעשות אותה בפיזיקה, אלקטרוניקה וכל מיני נושאים אחרים, זה יכול להסביר חלק מהעניין.

אוקיי למה לערבים קשה ללמוד עברית? אחד החסמים המשמעותיים זה הנושא של החשיפה:

ילד ערבי מסיים י"ב כשהוא כנראה לא פגש אף פעם יהודי, ולא היה צריך לדבר אף פעם בעברית. מבחינת החשיפה ברחוב, בתקשורת, במדיה וכן הלאה – הם לא חשופים כלל לשפה. לפי תוצאות ראמ"ה: יותר מ-50% מהתלמידים אומרים שהם לא משתמשים בכלל בשפה העברית בשום צורה מעבר ל-4-5 שעות שהם לומדים בבית הספר. גם כשהמורים נשאלו מהו האתגר המשמעותי ביותר בהוראת העברית הרוב ענו כי הבעיה העיקרית היא חוסר החשיפה של התלמידים לעברית.

בנוסף לכך, הבנו ממשד החינוך, שנמדדה רמת העברית של המורים שמלמדים עברית, והטענה היא שהמורים הערבים שמלמדים עברית במערכת החינוך הערבית לא שולטים בשפה העברית בצורה מספקת שבביל ללמד את השפה.

החלק החשוב: אני רק אגיד שהחזון, היעדים וההמלצות זה שלנו החוקרים, מעניין אותנו לשמוע מכם מה אתם חושבים עליהם:

לפי דעתנו החזון צריך להיות שהעברית לא תהווה חסם בשוק העבודה ובאקדמיה. אין שום מקום אחר בעולם שבו 20% מהאוכלוסייה מגיע לגיל 18 כשהוא לא שולט בשפה שבה משתמשים בשוק העבודה ובאקדמיה, אין דוגמה אחרת לדבר כזה בשום מקום אחר בעולם וגם בישראל זה לא צריך להיות כך.

אז מה היעד הנכון לדעתנו למערכת החינוך: קודם כל ציון בחינת הבגרות בעברית צריך לשקף את רמת הידע הנדרשת באקדמיה ובשוק העבודה. היום הוא לא כזה. אפילו האקדמיה לא מתייחסת לציון בבגרות בקבלה לתואר. צריך לעשות הפרדה לבחינה של 3 יחידות לימוד, ש-90% מהתלמידים הערבים צריכים להיבחן בה, ובה ילמדו את העברית הדרושה לניהול שיחה יומיומית ועברית בסיסית מבחינת הלשון והדקדוק, כדי שברגע שהם רוצים להיכנס לשוק העבודה העברית לא תהווה חסם בפניהם; ובחינה של 5 יחידות לימוד עבור אלה שרוצים להגיע לאקדמיה ובהתאם הרמה של ה-5 יחידות צריכה להתאים את עצמה למה שנדרש באקדמיה ולניהול שיח מקצועי.

מה ההצעות שלנו מבחינת שינויים פדגוגיים שאפשר לעשות במערכת החינוך כדי להשיג את היעדים האלה?

קודם כל אי אפשר לחכות עד י"ב ולראות מה ההישגים של התלמידים בעברית. כדי לוודא שהתוכניות שמופעלות נותנות את התפוקה הנדרשת, צריך למדוד לאורך כל השנים במערכת החינוך את רמת העברית. הפרדה לרמות לימוד שונות, כמו באנגלית ומתמטיקה והתאמת התוכן הפדגוגי למושגים שהם רלוונטיים לשוק העבודה ולאקדמיה ולא תנ"ך וביאליק (את זה הם יכולים ללמוד באקדמיה אם הם מעוניינים להתעמק).

מבחן בעל פה ע"י בוחן חיצוני כמו באנגלית, במקום שמורה בית הספר ייתן את הציון – אני חושבת שזה טריוויאלי. כמו שבאנגלית התלמידים מקליטים את עצמם ואז ההקלטה הזאת נשלחת למורה שלא מכיר את התלמידים והוא זה שנותן את הציון צריך להיות אותו דבר גם פה. איך אפשר להשיג את זה?

בעיני וגם בעיני החוקרים שמשותפים איתי במחקר, מאוד קל ללמוד שפה אם אתה נחשף אליה ברמת היומיום. אז בעצם מילת המפתח בעיני זה אינטגרציה, צריך לשלב מורים דוברי עברית שפת אם במערכת החינוך הערבית. ילד שלומד עם מורה ערבי שמדבר איתו בעברית לא טובה, ואז הוא יכול לענות לו בערבית והמורה מבין אותו – לעולם לא ילמד עברית. אבל אם המורה שמלמדת אותו מדברת ומבינה רק עברית לא תהיה לו ברירה אלא ללמוד את השפה. ברגע שאנחנו משלבים מורים אז כדאי מאוד שיהיו השתלמויות משותפות למורים, כדי שיהיה שיתוף פעולה בין המורים שמלמדים את החלק של הדבורה והמורים הקיימים היום. אנחנו לא מבקשים להחליף את כל המורים מן הסתם אלא להוסיף רק לחלק של העברית הדבורה. נדרשת בנוסף הכשרה ייעודית במהלך רכישת התואר, כל מורה חדש שרוצה להיכנס למערכת החינוך הערבית ורוצה ללמד עברית, שיבוא מוכן, כלומר עם הכלים המתאימים עוד לפני שהוא נכנס למערכת. תוכניות וחוגים מעבר לשעות העברית הפורמאליות – אשר מועברים ע"י מדריכים יהודים, כדוגמת קרן קרב, אפילו משלב הגן. מסגרות משותפות עם תלמידים ממערכת החינוך העברית הן מהחינוך הפורמאלי והן במסגרת החינוך הבלתי פורמאלי. לא תכנית שנפגשים פעם בחצי שנה לשעתיים, אלא תכנית קבועה, לפחות פעם בשבוע. זה יתרום לא רק לרמת העברית של הערבים אלא גם לזה שהאוכלוסייה היהודית תכיר את האוכלוסייה הערבית וההפך, לא מגיל 18 כשהם מגיעים לאקדמיה ולשוק העבודה אלא מגיל 0. אנחנו מאמינים שזה יתרום לא רק לערבים אלא גם לכל המשק.

תגובות:

פרופ' יולי תמיר, נשיאת שנקר; לשעבר שרת החינוך.

אני רוצה לברך על מחקר זה, שנוגע לסוגיה שיש לה משמעות רבה. ראשית יש לציין ששפה היא עניין אידיאולוגי. אנחנו יודעים שבישראל ובעולם כולו, לימודי שפה, נכונות לרכוש שפה והשאלה מתי מתחילים ללמוד שפה, לפני שזה עניין פדגוגי זה עניין אידיאולוגי. השיח צריך להיות מאוד כן בעניין הזה. אי אפשר להתמקד רק בשאלות כלכליות, אם לא נשאל את השאלה האידיאולוגית, אם ננסה להתחמק מהבעיה הזו, לא נוכל להציע מתווה ישים שיאפשר לנו להתמודד עם אתגר השפה.

מהו מעמד השפה הערבית בישראל, מה מידת המוכנות ללמוד עברית במערכת החינוך דוברת הערבית. ושאלת השאלות – שאלת התכנים – חלק מהתכנים שמועברים בלימודי השפה העברית יוצרים ניכור בקרב דוברי הערבים. לימוד השפה העברית ניתפס כדרך להעביר מסר ערכי שרוב הובם של דוברי הערבית דוחים אותו.

שינוי התכנים ושינוי הגישה לשפה הוא נושא הרבה יותר רחב ממערכת החינוך. אנחנו בתקופה מורכבת ומאתגרת ביחסי הממשלה והמגזר, ואי אפשר שלא לדבר על זה.

דבר שני: יש כשל מתמשך בהכשרת מורים לא רק בעברית אלא במגזר הערבי כולו. מערכת החינוך מתמודדת עם חוסר יכולת להביא אל המערכת החינוך אנשים בעלי מיומנויות גבוהות. חתך המתקבלים (בעיקר מתקבלות) להכשרת מורים במגזר הדובר ערבית נמוך מאוד. אני לא מאלה שחושבים אפשר להביא

את ה-10% הכי טובים להיות מורים. ה-10% הכי טובים ילכו להיות רופאים. איך מעלים את רמת ההכשרה של המורים דוברי הערבית ושל מורים בכלל היא שאלה שצריך לתת עליה את הדעת. עוד שני דברים: העובדה שהכניסה לאוניברסיטה לא תלויה ב-5 יחידות בערבית, כן במתמטיקה כן בפיזיקה, אבל לא בכישורי שפה ומוחקים את מה שעושים בערבית בתיכון. מבחן יעל בעצם אומר "לא משנה מה עשית בתיכון במסגרת לימודי העברית אבל חשוב מאוד אם יש לך 5 יחידות במתמטיקה, בפיזיקה או בתחום מוערך אחר". לכל בן אדם רצונאלי ברור שללמוד עברית בתיכון זה לא משתלם. זה אמנם משפיע על היכולת להצליח באוניברסיטה אבל זה כאילו לא נספר. ההצעה לשנות את הבגרות שתיחשב במקום מבחן יעל, דבר קטן יחסית קטן, ושהמינימום יהיה 4 יחידות (ולעלות יחידה בבגרות זה לא דבר פשוט וזה גם עולה כסף) אבל יחסית לכל האלטרנטיבות האחרות זה מהלך יישים. וכמובן יש לתת כלים להוראה – כשלימודי היסוד התקיימו בכיתות מפוצלות, כלומר כאשר גודל הכיתה היה מצומצם יותר, היה קל יותר ללמד.

חשוב לציין – שיש קבוצה הולכת וגדלה של ילדים דוברי ערבית שלומדים בבתי ספר לומדי עברית. הם חלק מהקבוצה שנעלמת במחקרים הסטטיסטיים של הרובד הסוציאקונומי הגבוה של דוברי הערבית. ילדים אלו כבר מזמן לומדים בבתי ספר דוברי עברית כי ההורים החליטו שזה פותח את ההזדמנויות הכלכליות. וגם אם הם מצטרפים למערכת דוברת העברית רק בתיכון הם סוגרים את הפער במהירות וכשהם מגיעים לאוניברסיטה כבר אין הבדל ביניהם. צריך להגיד לסיום שעברית זה לא האתגר היחיד. גם האנגלית וגם הערבית של הבוגרים של המערכת לא ממש מספקת. יש בעיה של אוריינות בכלל במגזר הערבי וצריך להסתכל על כל המכלול. לטפל בעברית זה חשוב, אבל חייבים לטפל באנגלית וכנראה חייבים לטפל בנושאים גם של אוריינות בערבית.

פרופ' מישל סטרבצ'ינסקי, ראש חטיבת המחקר, בנק ישראל

הבעיה המרכזית – הראית שאחת הבעיות הגדולות היא שהצעירים לא חשופים לעברית – זאת אומרת בעיית האינטגרציה. צריך להתחיל מהבעיה המרכזית הזו. שנות הלימוד אפילו בקבוצת הביניים, קבוצה של 0-10 שנות לימוד: ביהודים לא חרדים זה 13.4 אחוז, ובערבים זה 33 אחוז. ובכיוון ההפוך, +16 שנות לימוד: 31.7 לעומת 21.4. אנחנו רואים גם שיפור אצל הגברים ב-MA וב-BA, לעומת אצל הנשים שהשיפור בעיקר ב-BA בחתך הביניים. הנקודה שאני ממליץ לכם להכניס לעבודה היא השאלה האם היה לאורך זמן איזשהו שיפור, ומה שהסתכלנו בקרב אותה קבוצה, אם תכניסו את העניין של הזמן זה מאוד יעזור כי בסופו של יום זה עניין של תהליכים. בהקשר הזה אשאל את עצמי מה ההמלצות הנכונות בנוסף להמלצות בנושא הישיר של העברית, מה הפתרון לבעיה שהיא יותר משמעותית שהיא אופק התעסוקה. אנחנו רואים תהליכים ומברכים את המלצות של וועדת התעסוקה שלראשונה שוקלים לקבוע ייעדים איכותיים שמסתכלים גם על השכר בהסתכלות קדימה, והשאלה היא מה ההמלצות במיקרו שבסופו של יום יכולות לעזור כמו שאתם עשיתם פה.

אזכיר עבודה שנכתבה בחטיבת המחקר ע"י נעם זוסמן ודוד מעגן, שהם הסתכלו על שיעור הכניסה של ערבים בוגרי י"ב כתוצאה מהתכניות של "לתת 5" מעתודה טכנולוגית, שתי תכניות שנעשו כסוג של ניסוי לבדיקת האופק, והמחקר הביא תוצאות. יוזמות שגם אולי חלקיות ולא תמיד מגיעות לבתי הספר החלשים. המחקר מסתכל על בוגרי י"ב לאחר שתי התכניות לפי מספר שנים עד כמה התחילו תואר ראשון במדעים ונראתה למשל אחרי שנתיים מסיום י"ב המספר עלה מ-2.4 ל-4.3, בקבוצות של החברה הערבית. כשמסתכלים על הקבוצות האחרות האימפקט פחות משמעותי מזה בחברה הערבית. במונחים של סיכוי להשתלב במקצועות מדעיים ומקצועות בזיקה להייטק יש עליה של 1.8% בהסתברות להשתלב בתכניות האלה. יוזמות מהזוג הזה מצביעות לכיוון הנכון. ידי התעסוקה הם הכי חשובים והיעד היתור מתקדם צריך לעבור דרך איכות התעסוקה, השאיפה להגיע למקומות יותר גבוהים.

התרשמתי לטובה מביקורים במפעלי הייטק במסגרת ביקורים בשטח שאנחנו עושים בהייטק, שמאפשרים לקבוצות של ילקים מבתי ספר לבוא ולראות את המפעלים ולהכיר את הדברים, משהו לא פורמאלי בל שצריכים לעשות. בדברים הפורמאליים- צריך להגיע לתקצוב דיפרנציאלי כהמלצה מרכזית. בנושא של העברית: בניסיון לחפש דברים שאפשר ליישם, השאלה שלי היא עד כמה המסגרות הלא פורמליות, מהחלטת 922 והתגבור שהמסגרות הלא פורמליות מקבלות באמצעות ההחלטה הזו- עד כמה אפשר להגיע לשיתוף פעולה חיובי ומקדם במסגרות לא פורמליות.

מר עמאד תלחמי, מייסד ויו"ר חב' באבקום סנטרס

אני רוצה להתייחס לקשר בין השפה העברית לבין הבטחון העצמי והפחד שיש לאנשים בדרך כלל שזה הולך ביחד – כשיש בעיית שפה זה משפיע על חוסר ביטחון העצמי בצורה מאוד ישירה. אני זוכר שלפני המון שנים, כשלמדתי בשנקר, במשך 4 שנים שלמדתי תעשייה וניהול לא פתחתי את הפה שלי, גם מתוך עברית לא טובה וגם בשל חוסר ביטחון עצמי ופחד, ואני אסביר איך אני רואה אותם אצלי בחברה: בבאבקום מועסקים היום 2600 עובדים, ערבים ויהודים, עם רוב ערבי. חברת call center שמקבלת שיחות ממדינת ישראל מחברות גדולות (בנקים, כרטיסי אשרי, חברות ביטוח, חברות טלוויזיה), 40 החברות הגדולות אצלינו בחברה ואנחנו מקבלים בין מיליון וחצי לשני מיליון שיחות בחודש. 90% מהשיחות שלנו הן בעברית, 10% ערבית קצת אנגלית וקצת רוסית.

ראינו בתחילת הדרך שמכל 10 אנשים שהגיעו למרכזי הערכה לראיונות רק אחד עבר את המבחנים שלנו. זיהינו שיש עוד אנשים טובים, בין שניים לשלושה שחסר להם קצת עברית וקצת ביטחון עצמי. נאלצנו לעשות מכינות לפני הקורסים בה לומדים בערך 220 שעות, מתוכם 120 שעות עברית, 40 שעות העצמה אישית ועוד חלק של ידע בעבודת מחשב. הצלחנו דרך קורסים כאלה, של 20 אנשים כל קורס, במתכונת של מכינות, לקבל כמעט 80% מהאנשים בחזרה לעבודה.

וזו הייתה הצלחה מאוד גדולה שעשינו כמעט בכל המתנסים בכפרים בארץ, במשגב, במגדל העמק, בבאר שבע ובכרמיאל, איפה שהבאנו אנשים הצלחנו להפעיל מכינות כדי לעזור להם להתקבל לעבודה. הבנו שהחסם הגדול הוא בעיקר השפה העברית וראינו שכשהתחילו לעבוד אצלנו המצב התחיל להשתפר מאוד. העבודה שם לימדה אותם עברית דרך השיחות והעברית שלהם נהייתה מצוינת. ב-11 השנים שאנחנו

קיימים כבר כ-20 אלף אנשים עבדו ב-Babcom והבנו שהאנשים האלה הלכו ללמוד אחרי שהם למדו אצלינו.

בדרך כלל ערבים רוצים ללמוד רפואה, וצרכים פסיכומטרי 730, אבל נכשלים במבחן מור- מבחן לשילוב בעברית. כרק 15% מתקבלים, 85% לא מתקבלים לרפואה. חלקם באים לעבוד אצלינו שנה שנתיים, הולכים עוד פעם למבחן מור, והבוחנים כבר מזהים בטח אתם עבדתם בבאבקום. יש היום 240 בוגרי ב-Babcom שלומדים רפואה, שלא התקבלו קודם, ואחרי שהתקבלו חלקם הגדול נהיו המצטיינים של הפקולטות לרפואה גם באוני' ת"א גם בטכניון וגם בב"ש. חלקם הקטן נוסע לחו"ל. אז הבנו שהמודל הזה הוא בעצם בית ספר ללימוד עברית. לכן מה שאני חושב, יש את הצבא אצל היהודים, אז אני אומר שדרוש שירות ציבורי (לא בהכרח ב-Babcom סנטר), להכניס שנתיים אחרי י"ב לעבור תהליך, לעזור להם להתגבר, ואז הם יצטיינו בכל דבר.

אני מהמייסדים וחבר בוועד המנהל של "קו משווה". דני גל בפגישה האחרונה אמר שהם מזהים במיוחד שאקדמאים ערבים וכאלה שלומדים באוניברסיטאות, שעבדו במוקדי שירות טלפוניים, למשל ב-Babcom הם המוצלחים ביותר באוניברסיטאות. וסימן שכנראה יש קשר ישיר בין האנשים שעובדים בקול סנטר לבין ההצלחות שאנחנו רואים באוניברסיטה.

גבי ליאור בראון, רכזת חינוך, אגף התקציבים, משרד האוצר. אני רוצה להתמקד באפקטיביות של התקציב, גם דברים שקשורים באופן כללי בתקציב החינוך וגם בפרט למה שנוגע להמלצות. תקציב החינוך בעשור האחרון גדל ביותר מ-100% כאשר כפרספקטיבה השוואתית יתר תקציב המדינה גדל באותה תקופה בסדר גודל של 60%. לא מדובר גם בגידול תקציבי לאור הגידול הטבעי של האוכלוסייה – התקציב פר תלמיד גדל בלמעלה מ-60%. יש הרבה פעילויות שנעשו בשנים האחרונות שהגדילו את המשאבים, בתשומות של מיליארדי ש"ח, וקודמו תכניות שחלקן הוכונו באופן ייעודי לחברה הערבית, ביניהן החלטת ממשלה 922, תכניות חומש ייעודיות, מהלכים לתקצוב דיפרנציאלי. עם זאת, אנחנו רואים ירידה בציונים האחרונים במבחני הפיז"ה בקרב דוברי ערבית. הבעיה של מיצוי התקציב והאפקטיביות של התקציב היא בעיה שמאפיינת את כל מערכת החינוך, אבל במיוחד בחברה הערבית ששם הייתה הירידה המשמעותית בהישגים. בקרב דוברי העברית לא היה שיפור בהישגים - שזו גם בעיה באפקטיביות של מיצוי התקציב. כמו שנאמר פה, כל מה שקשור במנהלים זו אחת ההמלצות כי חשובות, קשור למיצוי התקציב ומיצוי כוחות ההוראה. יש מקום לנהל את המשאב הזה בצורה יותר פרוגרסיבית, משיכת מנהלים איכותיים למקומות עם רקע חברתי כלכלי יותר נמוך, זה צעד כאמור שנכון באופן כללי למערכת אבל נכון בפרט כאן. לגבי השלטון המקומי ויכולת התפקוד שלה והיכולת לספק שירותים איכותיים - לא ייחודי רק לחברה הערבית. נדרשת הסתכלות על השונות שקיימת בשלטון המקומי, תוך יצירת מדיניות מותאמת לצרכים, בין אם מדובר בחסרונות לקוטן של רשות קטנה או בין אם נדרשת בניה של תשתית רשותית שגם יכולה לעזור למיצוי המשאבים.

בכל הקשור למערך מדידה ולניהול מבוסס נתונים, אלה מהלכים שמשרד החינוך כבר מוביל כדי להקים מסד נתונים איכותיים ולחבר את התשומות לתפוקות ולעקוב אחרי הביצועים על פני זמן. על בסיס זה ניתן לזהות איפה יש מקומות להתערבות וניתן לייצר מדיניות יותר מושכלת. יש מקום להעמיק את הצעדים האמורים.

בהקשר של הכשרת המורים בחברה הערבית: היום רוב המורים לומדים במכללות ערביות נפרדות. יש מהלך שהתחיל של מעבר מכללות לאחריות ות"ת ואיחוד המכללות כדי לשפר את איכות ההכשרה ולייצר יתרון לגודל בהכשרה. זה צעד נכון באופן כללי למערכת ובפרט במכללות הערביות. מדובר בצעד שיכול לשפר את איכות ההכשרה ואת ההישגים של כל המערכת, ויכול להשפיע גם על רמת העברית. באשר לשפה העברית – אני חושבת שמאוד אינטואיטיבי שלהוסיף שעות לימוד למערכת, שלפי הנתונים שהוצגו 95% מהמורים בה לא יודעים עברית ברמה מספקת, לא יביא לשיפור הפוטנציאלי. אלא שבירת מחסומים, שילוב מורים דוברי עברית בבתי ספר דוברי ערבית, ולא רק בלימוד של עברית אלא בלימוד באופן כללי של תחומי דעת, שילוב עברית גם בחינוך הבלתי פורמלי, יצירת שיתופי פעולה בין רשויות מקומיות, בין בתי ספר. כדי לייצר את הקפיצה של העברית נדרשת חשיפה יותר רחבה לשפה.

עו"ד מודר יונס יושב ראש הוועד הארצי של ראשי הרשויות המקומיות הערביות וראש מועצת ערערה. הנתונים שהצגתם פה הם משתנים עד לעתה, אחוז העובדים, הערבים, ובין גברים לנשים. אין לנו ספק שיש לנו את העניין הזה של ההון האנושי. אנחנו כל הזמן מנסים להתחקות ולעקוב מי בעצם בחברה הערבית האמת לומד ומה הוא לומד.

אני חושב שהנתון קצת מטעה כי תופעה שכיחה בין בוגרי המכללות, סטודנטיות רבות בתחום החינוך מסיימות ולא מצליחות לעבוד ונשארות בבית, ואם מצליחות לעבוד אז נוסעות עד באר שבע כי באזור אין ביקוש. לכן יש פה בעיה נוספת – יש חוסר ביטחון מלא של החברה הערבית לגבי העתיד התעסוקתי שלהם. לכן פעם היו לומדים רק משפטים כי פשוט יש יותר ביטחון. מידת החשיפה שלנו לכל הלימודים שלנו לעברית היא לא גדולה בכלל לכן זה הוטמע אצלנו בראש. הבעיה שלנו היא לא רק בעברית, גם בערבית וגם באנגלית קיים חוסר ביטחון מוחלט מבחינתנו בתעסוקה. אתם צריכים לראות את הבחורים והבחורות הצעירים שמגיעים אצלנו להתראיין לעבודה באוצר, והם מבקשים לקיים את הריאיון אחרי האוניברסיטה או מכללה בערבית כי קשה להם להתראיין בעברית. וזה בעיה מאוד רצינית אצל כולם היא חוסר ביטחון מוחלט.

השאלה שחסרה לי אצלכם היא איפה נקודת הזמן מבחינתכם, מתי הם לא יודעים את העברית. אם זה באוניברסיטה, תקופת הלימודים או גם אחרי האוניברסיטה? כי לתומי דמיינתי שכשלמדו באוניברסיטה הם מסיימים כשהם לומדים עברית ואין להם בעיה. כי מה שאני שומע עכשיו זה שדווקא יש הבדל עצום בין מי שלמד ב-Babcom או מי שהייתה לו חשיפה לעברית מקודם, שהוא יכול להצליח (יותר). אם תוצאות המחקר שלכם מראות שמי שבגר אוניברסיטה בעברית עדיין לא יודע עברית בסך הכול אז זה מאוד מאוד מדאיג, אבל זה לא רחוק מהאמת. כי עד שסטודנט ילמד עברית מספיק טוב גם ההישגיות שלו לאורך

השלוש שנים לא כזו טובה. אני בטוח שאם הייתי לומד משפטים היום הייתי משיג הרבה יותר ממה שהיה צריך. אני מדמיין את עצמי את היום הראשון באוניברסיטה שהמקום הזה הרגיש כל כך זר מבחינתי שהיה לי מאוד קשה.

מאיפה נובעת האינטגרציה? זה לא קורה מיום ליום ולא ביומיים או שלושה. אינטגרציה זה בחיי היומיום, יש פה הדרה מחלטת של העברית בחברה הערבית. פעם אני ידעתי עברית כי קראתי את העיתון כל יום כי התעניינתי בספורט ובפוליטיקה ואבא שלי היה מורה לעברית וככה זה יצא. אבל הבן שלי לא יסכים לקרוא עיתון אני לא מצליח. אני מנסה להבין מדוע הם לא קוראים את זה.

קודם כל אנחנו תופסים אותה כשפה של האויב – קשה מאוד לקבל את העברית כשהיא משקפת את השיח שנמצא. הניכור באוניברסיטה מורגש כלפי החברה הערבית ביחד. תסתכלו בתקשורת, בפריים טיים – לא תראו כתב ערבי בכלל. ומי שנמצא בפריים טיים – אם תמצאו שם תמצאו את האנשים להבחנתי הם נתפסים כזרים. למשל לואי אהריש – מכבד אותה, אבל היא לא מייצגת את הקול הערבי. כלומר כבר לא שומעים את הקול הערבי. לכן אם רוצים לעשות אינטגרציה ושית"סו לעברית כמו לערבית, והרי אנחנו רוצים ללמוד ולהשקיע רוצים ללמוד אנגלית כי זו שפה שחושפת אותך לעתיד ומכינה אותך לחיים ועברית לא כל כך נתפסת בצורה הזו, אם רוצים לעשות שינוי בשיח ולהעלות את חשיבות השפה העברית עבור החברה הערבית – נדרשת הכנסת אנשים שמייצגים את החברה הערבית לחדשות למשל וליום יום, אני חושב שזה יעשה את השינוי. אם נהפוך את העברית ליותר רלוונטית זה יפתח יותר דלתות בפני החברה הערבית. אנחנו מנסים כמנהיגי החברה הערבית להבין בדיוק איך אפשר לחזק ולפתור את בעיית התעסוקה. למשל פעם לא חשבנו על הייטק והיום יש וועדה בוועד הארצי שמתעניינת בהייטק. זה כבר לא דרך ללא מוצא כמו לפני 30 שנה. כבר יש ביקוש וצריך לחזק את הכיוון הזה.

ד"ר דליה פדילה מייסדת ומנהלת קיוסקול לחינוך, יעוץ ופיתוח

השפה העברית הוא הסימפטום של הבעיה אשר נמצאת בחזון, מדיניות, ניהול, משאבים, תכנים וגם תוכן ותרבות בשלושה דומיינים.

1. החברה הישראלית ככלל – אני חושבת שעכשיו אחרי חוק הלאום והעסקה של טראמפ וכל מה משתמע ממעמדה של השפה הערבית – רוב הערבים עכשיו חוששים לדבר שפה ערבית נקייה עם כל החזון של האזרחות הפלסטינית החדשה שלהם כדי לפחות לצבור את הלגיטימציה של המעמד החדש שאולי מקווה לו כי לא יכול לדעת אם זה ריאלי או פרגמטי כי ההיסטוריה חוזרת על עצמה וזה עלול לקרות כל רגע. למרות שהערבים הם דו לשוניים לכל דבר. הם לא מדברים שתי שפות אך ורק אלא שתי שפות נכנסות אחת לשנייה: הדקדוק והמילים של השפות נכנסות אחת לשנייה, אוצר המילים, יוצר דו-לשוניות במודל שמאוד ייחודי למיעוט הערבי בתוך מדינת ישראל. הדו-לשוניות היא לא עניין מהותי אידיאולוגי, כמו שפרופ' תמיר הציגה, אלא זה עניין אינסטרומנטלי, שאינו חלק מהזהות שלנו או מהאזרחות שלנו כפי שאנחנו תופסים אותה. כל היעדר החזון והמעמד הפנימי של המיעוט הערבי

בתוך מדינת הרוב, וגם עיוורון הרוב לגבי מעמדו של המיעוט בתוך זה, כל הקונפליקט הזה מקשה על רכישת השפה העברית כחלק מהזהות של ערביי ישראל ולא רק כעניין אינסטרומנטלי.

2. מערכת החינוך הציבורית – מערכת ציבורית אחת שמחולקת לתת מערכות חינוך. ההבדל בין ¼

המערכת שהם חרדי דתי וחילוני לבין ה-25% של החינוך הערבי שלשלושת הראשונים יש חזון של איך נראה ומשתלב בוגר המערכת ומה הכלים שיהיו ברשותו. אבל בהשוואה למסמכי חזון מערכת החינוך הערבי – יש שתיקה והסתייגות ממענה על השאלה מיהו בוגר מערכת החינוך הערבית. זה מתבטא במדיניות של משרד החינוך לגבי המערכת. מה מקומה של המערכת מעבר לגידול האזרחים במונחים בינלאומיים גלובליים מאוד ישירים, אבל לא נשאלים בקונטקסט המאוד רגיש של מדינת ישראל. אין זכות כנראה למשרד החינוך לשאול ולהחליט מי הוא בוגר מערכת החינוך ערבית, וגם מתוך המערכת לא ישאלו את עצמם מיהם בוגרי המערכת הזאת. אז במקום להניע את המערכת לייצר אידיאולוגיה ואזרחות וחברה ותשתיות וחברתיות, נמנעים מלשאול את השאלה כי השלכותיה הן מאוד לאומניות מאוד מורכבות ומאוד בנויות על קונפליקט כי כל הזהות והחברה הישראלית היא מבוססת-קונפליקט ולא מבוססת אידיאולוגית, וזה מקשה מאוד על הרכישה של השפה העברית.

הוואקום אחרי התיכון – ילדים יהודים יש להם את המכינה הקדם צבאית ואת הצבא, ואם לא סיים בגרויות יש לו מסגרות מגוונות לסיים אותן. והילדים שלנו? הולכים למקדונלדס, ארומה, עסק משפחתי. הם לא ימצאו את המקום שישקיע בהם וימלא את החוסרים שלהם ויבנה את התשתיות שהם החסירו במשך 12 שנות לימוד, שהם בכלל לפי דעתי כאשת חינוך וניהול, מהגן עד התיכון של מערכת חינוך הערבית, לא רלוונטיים בכלל לחיים בתוך מדינת ישראל.

3. ניהול – יש משאבים. אני מסכימה עם לאון אנחנו מלווים בתי ספר מתוך ה-Q school. יש לנו חטיבה

יועצת שבה יחד עם המנהל עוזרים לו לגלות כמה משאבים, כסף, תקנים והקצאות עומדים לרשותו שהוא צריך להיות מודע אליהם ולדעת איך לנהל אותם. כואב הלב שלדעת שיש המון קולות קוראים לתיקצובים בתוך רשויות מקומיות ערביות שאפילו לא ניגשים אליהם כי אין להם את האיש או האישה הנכונים למלא את הקול הקורא ולקבל את התקצוב על בינוי, על ציוד, על תקנים על תוכניות תוספתיות – על הכול. כי הניהול של המשאב והכול האדם המקצועי שמנהל את המשאב שינגיש את המשאב בתוך הרשויות ומחלקות החינוך בתוך בתי הספר איננו.

לכן הרבה כסף לא מנוצל חוזר למדינת ישראל מתוך בתי הספר ומערכת החינוך הערבית. אני חושבת שאחד הפתרונות לבתי ספר ערביים הוא פשוט ניהול אסטרטגי, שמגדיר את היעד של בית הספר. למשל בית ספר שחגג 60% זכאות לתעודת בגרות בטירה צריך להסתכל על ה-40% ולבנות את המערכת על בסיס ניהול עסקי סטנדרטי איך להגיע ליעד של 80-90%, וככה למנף את המשאבים ואת כוח האדם שבתוך המערכת. אני מסכימה גם כל עוד הכשרת המורים מופרדת אנחנו נקבל את המורים שלא יודעים לדבר בשפה שהם באים ללמד.

לסיכום: יש לנהל את המשאבים, לחשוב על יעדים מדידים ומחברים למציאות הישראלית ולמציאות של המיעוט, והכל בתוך המערכתיות של משרד החינוך והמדיניות שלו, והחזון של המדינה שגם הוא חלק מהעניין.

גב' אגדיר (אינה) ג'מיל אבו זרקה, מנהלת האוניברסיטה הפתוחה קמפוס ואדי ערה בגבעת חביבה. אני כמעט 20 שנה באוניברסיטה הפתוחה, מנהלת את הקמפוס הכי גדול בחברה הערבית כ-1500 סטודנטים ערבים, שכמעט 97% מהם נשים.

המחקר מעמיק. אני לא מסכימה עם הנתונים כמו שאמר מר מודר, ישנם גם סטודנטים מאוד אינטליגנטיים בחברה הערבית שהגיעו רחוק למרות כל הקשיים והפערים והמצב שסובלים בחברה הערבית. מסכימה עם יולי שצריך לשים את זה על השולחן.

אין להתעלם מהחסם הפוליטי – חסר במצגת ובמחקר. החסם הפוליטי חוסם את כל החברה הערבית מלהשתלב באקדמיה והן מלהשתלב בשוק התעסוקה בצורה מלאה. הסטודנטים שלנו סובלים מהרבה חסמים בנוסף לעברית. אחד מהם זו המדיניות המפלה, ואי השוויון שהמדינה והפוליטיקה יישמו. המל"ג והפוליטיקה לא מתואמים.

החשיפה לתרבות ועולם המושגים החדש של הסטודנט הערבי – אין ספק שהסטודנט הערבי מאוד אינטליגנט, יודע ויכול להתבטא בשפה הערבית שלו בראיון, אבל לצערו כשהוא בא לצד היהודי להתראיין אז קשה לו ומתבייש להתבטא – ואז חושבים שהוא לא ראוי. אז מצד אחד הוא רוצה להיחשף וללמוד את הצד האחר, ומצד שני הוא רוצה לשמור על הזהות ועל עולם הערכים שהוא מגיע איתו. חסר במצגת, שבה אתם מציעים שהתלמיד ידע עברית מכיתה א אפילו, אבל איפה הצד השני? אם הערבי ידע שהצד השני יודע ערבית אז אני חושבת שהשוויון הזה מביא לביטחון בכלל לחיות במדינה הזו והיהודים עדיין מסרבים ללמוד ערבית כמו שאני יודעת.

אני באה מהאוניברסיטה הפתוחה, שהיא הגדולה בישראל, והיא היחידה בכל הארץ שמכירה בזכות של הסטודנט הערבי ללמוד בשפת האם שלו. היא מאפשרת לו ללמוד בתחילת דרכו לתואר שלושה קורסים שהם בערבית – המנחה דובר ערבית, המטלות והמבחן גם כן. הכנה זו נותנת לו נחת ונותן לסטודנט להשתלב למרות הפערים והחסמים של השפה, ויש הצלחות. אבל הסטודנט הערבי, אחרי שמסיים תואר באוניברסיטה הפתוחה, לא באמת יודע לכתוב בכתיבה אקדמית רהוטה ברורה, כי הוא יודע שבסוף התואר הוא לא ישתלב בשוק העבודה בישראל, לא יהיה מקובל על החברה היהודית ובסוף מעדיף להישאר לעבוד בין כותלי הכפר.

הפתרון הוא לאחד את המכללות שמעניקות תעודת הוראה – בסוף כל הבוגרות של המכללות מובטלות בבית, לא נחשפות לשוק העבודה, לא בקיאות בשפה, מפחדות לצאת לשוק העבודה החיצוני וגם התרבות לא מאפשרת להן, ולכן מבחינתי זה לא ישים.

לגבי הטענה שהתקציב גדל – הבעיה היא לא בתקציב. יש המון תקציבים לחברה הערבית גם באוניברסיטה הפתוחה יש המון תקציבים לחברה הערבית אבל למעשה אין מנגנוני פיקוח אשר בודקים האם הדברים

מיושמים בהתאם. האם במחקר הבא הנתונים ישתנו? אני חושבת שלא – בגלל החסם הפוליטי שמונע מכל האוכלוסייה הערבית להשתלב במדינת ישראל.

האוניברסיטה הפתוחה גם מבחינת תעסוקה ושילוב נותנת את כל ארגז הכלים. יודעים שהסטודנט הערבי מפחד וקשה לו, אז אנחנו נותנים להם שלל כישורי חיים, סדנאות למיניהן שמלמדות אותם להתראיין ולכתוב קורות חיים. אני חושבת שאם תשימו לב, לאחרונה הרבה מהמגזר הערבי פותחים בתי ספר פרטיים. גם הילדים שלי לומדים בבתי ספר פרטיים, כי הם מאמינים שהבית ספר הפרטי יתן לילדים שלהם כלים להתמודד עם העולם החיצוני, וזה חבל כי אנחנו מאבדים את בתי ספר הממלכתיים.

מר מוהנא פארס, מנהל אגף תכניות לאומיות מערכתיות, משרד החינוך
אני לא נוטה להגן על כבודו של משרד החינוך אבל מפה ועד לומר שהמשרד מסתובב סביב עצמו זה ממש לא נכון דליה. היום 25% מהסטודנטים בפקולטה למחשבים בטכניון הם ערבים. בהייטק ב-2008 היה לנו 350 עובדים, והיום 7000. 600 סטאז'רים שלומדים לרפואה, כולם למדו במערכת החינוך הישראלית, אז קודם כל כדאי לדייק בנתונים. אני בעד ביקורת, אבל יחד עם נתונים.

הבעיה היא בעיה של מכלול, לא בעיה שיטתית. לכן צריך לקבוע את חשיבות העברית בחברה הערבית. זה אולי לא עניין אידיאולוגי אבל יש כבר בעיה בשולחן הזה – אנחנו נפגשים רק בשולחנות. חשוב מאוד להיפגש ולדבר במשרדים בירושלים ולדבר, ולכך מריאן ואני צריכים לדאוג. ישנן שתי בעיות – בעיה של המשרד לצרוך מחקרים, ויש בעיה במחקרים לראות את המשרד – החזון שלכם כבר מסגיר אתכם: אתם אומרים "העברית לא תהווה חסם". זה משהו שלילי. בוא ונכתוב "העברית חשובה לשילוב באקדמיה". זו בדיוק האידיאולוגיה של הסיפור של השפה העברית.

שני משתנים שמשפיעים על השפה:

עמדות – איזה עמדות יש לי על השפה. ישראלים נוהרים ללמוד פורטוגזית למשל.
פונקציה – סיפור פונקציונלי, לשם מה חשוב ללמוד את השפה – המכשול הכי גדול.
שתי דוגמאות: פתחנו קבוצה של הרחבת הסמכה ל-5 יח' מתמטיקה, למורים ערבית ממזרח ירושלים בערבית באוניברסיטה העברית. ועכשיו התאבון נפתח והם עכשיו רוצים קורס בעברית. דבר שני היום יש אלפי ערבים שהולכים ללמוד בחו"ל רפואה ורוקחות ופתחתנו אולפן, על האולפן של העולים החדשים פתחנו אולפן של רופאים ערבים ברמב"ם ונהריר והם לומדים עכשיו עברית. והביטחון העצמי שלהם בעלייה. הסיפור של העברית הוא סיפור של ביטחון עצמי.

לגבי הפיזה – אני עושה מחקר על מה עושים היום נכשלי פיזה 2012 – כולם עובדים. אבל התסמונת של פיזה היא התסמונת של העברית: כשאנחנו בדקנו, תלמידים ערבים נכנסים ומיד יוצאים מהמבחן. לא פותרים אותו. למה? כי הוא לא שלהם, לא של הכיתה ולא של בית ספר, מחקר עלום של ה-OECD – "מישהו עושה מחקרים". אותו הדבר לגבי העברית – אם אנחנו נצליח לענות על השאלה "לשם מה ללמוד עברית", לדעתי זה הכיוון הנכון לשפר את העברית, בתנאי שכולם מסכימים בשולחן הזה שהעברית חשובה.

- אני מסכים מאוד שזה לא עניין של משאבים. אני מסכים שיש בעיה של הוראה. שתי הערות אחרונות.
1. זה שייך לתרבות שלנו ואני מרגיש שהחברה מהנדסת את התלמיד הערבי. מישהו רוצה להיות רוקח – מגיל 16 חושבים מה הוא ילמד. 52% מלומדי כימיה הם ערבים בישראל. והשאר לא חשוב. בוגר 5 יחידות כימיה – הולך לירדן, לג'נין או לאוקראינה וחוזר עם תעודת רופא. יש ויכוח קשה עם המנהלים שלנו, וכולם אשמים. בואו נתן מגוון רחב יותר לאותו תלמיד, בואו נפתח לו פס רחב יותר של אפשרויות להחליט בעתיד. יש חלון הזדמנויות: גיל הנישואין בחברה הערבית עולה ואין סיבה למהר להיות סטודנט בגיל 18. שיחכה, שיעשה משהו אחר שנה-שנתיים לשפר את העברית ואת המיומנויות האזרחיות ואז לגשת ללימודים.
 2. הסיפור של טכנולוגיה – כלי חזק לשיפור שפה דרך אפליקציות למשל, אפשר לשפר איתן גם עברית בישראל.

גב' שירין נאטור חאפי, מנהלת בית הספר הערבי למדעים ולהנדסה אורט לוד
אני בוגרת תיכון יהודי רמלה-לוד, ותוך יומיים כשהבנתי שהמבטא שלי יקבע את מידת ההשתלבות שלי אז היה לי מבטא אשכנזי.

היום צומח דור שהאידיאולוגיה שאנחנו מדברים עליה לא משפיעה להם על הפדגוגיה. זאת אומרת, צומח פה דור של ילדים ערבים שרוצים להצליח וכל הזדמנות שתינתן להם בתוך בתי הספר – הם יקחו אותה בשתי הידיים, הם לא תקועים. אני אומרת זאת מהשטח: הילדים הערבים הם ילדים צמאים להתקדם, לצמוח ולהתפתח. אנחנו המיעוט, חובה עלינו להצטיין, חובה עלינו להיות הטובים ביותר. אנחנו צריכים להצטיין, וכמו כל מיעוט בעולם אנחנו צריכים להיות הטובים ביותר כדי לקבל את מה שמגיע לנו והמסר הזה עובר לתלמידים [שלי] מחר בבוקר בבית הספר.

חשוב מאוד לנתק את האידיאולוגיה מהפדגוגיה והרבה מאוד פעמים אנחנו המנהלים וצוותי ההוראה שקועים באידיאולוגיה על פני האופטימיות להשקיע בפדגוגיה, ויש המון דיכאון בתוך בתי הספר הערבים סביב המצב. אבל אסור שהאידיאולוגיה תשפיע על הפדגוגיה והאחריות הבלעדית למה שקורה בבית הספר זה מנהל בית הספר. אני אחראית על מה שקורה בבית הספר. אני אחראית על 55% אחוז זכאות, על אלה שאין להם זכאות בבית ספר, על נתוני הפיזה, אני וצוות המורים שלי.

הפיזה זה מבחן שבדק שפה של הוראה, אי אפשר לזייף אותו, זה תהליך שנבנה בבית הספר. והתהליך שנבנה פדגוגית בתוך מערכת החינוך הוא משהו שבונים אותו לאורך שנים, ונגיע לשם כי הסטנדרטים היום במערכת החינוך הם כאלה שמחייבים את כולם. מבחינתי בחינת הבגרות היא דבר חובה שבונה סטנדרט שכולם צריכים להתיישר לפיו.

פערים במערכת החינוך תמיד יהיו כי יש פערים בחברה הישראלית במדינת ישראל. מערכת החינוך היא תמונת ראי של החברה, ויש פערים במערכת החינוך הערבית בתוך עצמה שנבעים ממצב סוציאקונומי, שהולכים וגדלים. יש גם עניין גאוגרפי חשוב. כולנו ערבים אבל ההתייחסות אלינו והפתרונות לגבינו צריכים להיות שונים ואסור שנהיה מקשה אחת כי אנחנו חברה הטרוגנית ומגוונת.

חשוב וראוי לבחור את המנהלים הנכונים, שתהיה להם האוטונומיה הנכונה ולאפשר להם להציע פתרונות נכונים לבתי הספר שלהם. יש המון אוטונומיה למנהל במדינת ישראל אבל אין לנו זמן כי אנחנו עסוקים בלענות למיילים וללכת לכנסים. חסר לנו זמן לביצוע האוטונומיה. מנהל יכול להכניס כל תכנית לתוך בית ספר, כולל להכניס שני מורים בתקן וגיוס מתנדבים יהודים לתוך בתי הספר, זו האוטונומיה שלא מנוצלת. כדי ליישם את הדוח הזה לא צריך החלטת ממשלה פשוט צריך מנהלים שיש להם מספיק אומץ להגיד שהם רוצים ליישם את הדוח הזה. זה עניין של החלטה לנצל את הבלתי פורמלי בתוך הפורמלי. אקדמיה לעולם לא תוכל להכשיר אנשים לשטח. כמו שרופא מקבל הכשרה רק בבית חולים תפקידו של בית ספר הוא גם להכשיר את המורים שלו. והאחריות שלי היא לקבל מורים במצב X ולהוציא אותם במצב Y.

למנכ"ל אורט היה רעיון שאין צורך לסיים ב"ב. הילדים שלהם לא הולכים לצבא, הם מציעים שילד ערבי יסיים את מערכת החינוך בכיתה י"א, וכיתה י"ב תהיה כשנת מכינה לאקדמיה ולתעסוקה. היום עם הרפורמה של בחינות הבגרות אפשר לעשות את זה לסיים את בחינות הבגרות לפני. אני רואה בבית ספר אחריות על יישום הדו"ח הזה. מי שבחר להיות מנהל בית ספר ממלכתי צריך להבין שיש הרבה אחריות שמוטלת על הכפיים שלו.

גב' גל יעקובי, מנהלת תחום בכירה, תעסוקה בחברה ערבית, משרד העבודה
(השקפים המצורפים לקוחים מתוך המצגת "עברית פלוס" שהוצגה בשולחן העגול).

אנחנו מלמדים עברית מעל גיל 18 כהכנה לשוק העבודה. מה קורה עם אלה שכבר נמצאים מחוץ לבית הספר. כל המבוגרים שצריכים להיכנס לשוק העבודה. המטרה שלנו זה להכשיר אנשים מבחינת ההון האנושי שלהם שיהיו מוכנים ונכונים יותר לשוק העבודה והנושא של העברית הוא חלק ניכר מזה. בעבר לא עסקנו באופן ממוסד בתחום של העברית, רק משנת 2012. התחלנו תכנית יותר מעמיקה וממוסדת בהקשר של העברית ואנחנו מאמינים שצריכים לטפל לא רק בזרם שמגיע אלא גם במלאי האנשים שנמצאים היום בשוק העבודה, שצריכים להיכנס לשוק העבודה – הם צריכים לקבל את העברית. בנתונים שהוצגו ראינו גם שהמלאי הזה ילך ויגדל. שיפור העברית בקרב תלמידי בית ספר ייקח עוד כמה שנים טובות, בהן יצאו בוגרי בית ספר ברמת עברית לא מספקת לכן צריך לתת לבעיה מענה גם בקרב הצעירים שמסיימים בשנים הקרובות.

עיקרי המדיניות של מה שעשינו בשנתיים האחרונות בתחום של העברית: חלק מהמאפיינים שנאמרו לגבי איך צריך ללמד עברית מיושמים אצלנו היום:

+ פיתוח רמות א וב – לטובת השתלבות בעבודה:

- + ספרי לימוד א וב
- + ספר עברית תעסוקתית, מדריך למורה
- + מבחן מיון
- + ביצוע פיילוט

+ רמות ג+ ד- נדרשות לטובת השתלבות בקורסי האגף הכשרה מקצועית

+ רמה ה- נדרשת להשתלבות במה"ט

מבחינה תרבותית: כל החומרים הפדגוגים שפיתחנו מותאמים תרבותית. ספרים וחומר פדגוגי שמותאם בתוכן לחברה הערבית. כל המורים בתכניות הם מורים דוברי עברית שפת אם שעוברים עוד הכשרות גם תוך כדי. מתוך הקורסים אנחנו רואים אחוזי נשירה יחסית נמוכים בקורסים שאנחנו מלמדים בעברית, במזרח ירושלים יותר מאשר ביתר הארץ – מראה את הצורך ואת הרצון הגדול של המשתתפים ללימודי העברית. מפתחים רמות שונות של עברית. לעולם לא נגיע ל-3 יחידות עברית, בחזון נגיע ל-2 יחידות, וזה גם למי שלומד לימודי הנדסאות, זה מגיע ל-1300 בערך. למי שרוצה להיכנס לשוק העבודה זה מאוד קשה. מי שמגיע למרכזים התעסוקתיים לצורך העניין, גם 180 שעות ו-360 שעות, שאלה רמות מאוד בסיסיות, זה גם הרבה מאוד. אולי אפשר לעשות איזשהו גישור פער כדי שזה יהיה יותר ריאלי.

+ אתגרי פיתוח קורס מקוון עם ישראל דיגיטלית

- + לימוד חדשני וראשוני של לימוד מקוון בחברה הערבית
- + תהליך פיצוח ופיתוח מצריך משאבים רבים (ביצוע פיילוט לידוא כי הקורס מותאם לחברה הערבית)

+ אתגר הטמעה- כיצד מנגישים את השירות במגוון תשתיות ולמגוון אוכלוסיות

+ פיתוח הכשרה מקוונת למורים

+ פיתוח אפליקציית דואולינגו

אנחנו מאוד מתמקדים בנושא של פיתוח דיגיטלי. מאמינים שצריכים להפיץ ולהנגיש את קורסי העברית לכמה שיותר אנשים. מפתחים קורס דיגיטלי אך מאמינים שאי אפשר ללמוד בצורה מקוונת בלבד. חשוב לאנשים ללמוד גם מהטעויות שהם עושים בעברית.

כדי שנוכל להבקיע ולעשות שינוי במלאי נצטרך להשקיע לא רק בתשתית אלא גם בהטמעה של הדבר הזה. כדי להגיע למספרים גדולים נצטרך השקעה ממשלתית שנוגעת גם בגילאים המבוגרים ולא רק בגילאי התלמידים. בחזון שלי זה

לאפשר שנת מעבר שתיתן כלים ומכונות בדגש על עברית כדי להכין אותם לשוק העבודה ולאקדמיה ובעינינו החסם כרגע הוא בעיקר תקציבי.

גב' פרידה פישר, מנהלת "אולפן ישראלי" בשיתוף עם מכללת נתניה

ההתמחות שלי ושל צוות המורים שלי באולפן – עובדים בשיתוף פעולה עם מכללת נתניה. מדובר על התנסות של שנה ראשונה שהמכללה החליטה לפתוח קורסים ללימודי עברית לסטודנטים שנרשמו לניהול מערכות בריאות. נרשמו 200 סטודנטים, עשינו בחינות מיון ואני חייבת לציין כמה אני מתחברת לנתונים שעלו כאן. יש פערים מאוד גדולים בעברית שמגיעים איתה מהמקומות שהם מגעים (גיאוגרפית או תרבותית).

אנחנו מלמדים היום ב-4 רמות לימוד. עשינו מבחני מיון ונעזרנו בחומרים שהכינו מטעם משרד העבודה, ויש לנו הרה מאוד הישגים אבל המוטיבציה של התלמידים היא מוד גדול להצליח במקצוע אבל הם מיד נתקלים בחסם מאוד גדול של השפה. חלק מגיעים מנק' הנחה שהם ממש יודעים עברית, עבדו במקדונלדס למשל דיברו קצת עברית אבל זה לא מביא אותם למצב שהם יכולים להבין הרצאות ומצגות בעברית, זו עברית אחרת ממה שהם למדו (חלקם). האתגר של המוטיבציה למה ללמוד עברית מאוד מאוד משמעותי, אבל כאן אם הם רוצים לעבוד הם יודעים שהם חייבים ללמוד עברית.

מהחלק הפרקטי – יש הבדל גדול בין איך מלמדים באולפנים לאיך צריך ללמד את הסטודנטים שבאים מהחברה הערבית. לא רק מבחינת טקסטים גם מבחינת המושגים שאנחנו צריכים להקנות. אנחנו גם מפתחים תוכניות נוספות בהתאם לצרכים ובהתאם למה שהם רוצים ללמוד. למשל לנרשמים לניהול מערכות בריאות אז הם צריכים שהטקסטים לא יהיו כלליים יותר אלא ממוקדים יותר ועם טרמינולוגיה בתחום המתאים.

אנחנו מתמקדים בנושא של מיומנויות- הם לא יודעים איך לגשת ואיך לענות על שאלה, איך להבין את הנקרא. אנחנו ממש רואים קשיים בדברים בסיסיים ולכן הם מתקשים גם להגיע להישגים גבוהים יותר ואנחנו ממש מתמקדים התחום הזה. מהצד הפרקטי כדי שהם יולכו להתמודד עם הלימודים.

כשמכשירים מורים ללמד את החברה הערבית עברית, צריך לתת להם יותר מושגים שלא קיימים בשפה הערבית. לדוגמה מושג של שם פועל לא קיים בשפה הערבית כלומר צריכה להיות הכשרה מותאמת כדי שגם המורים ידעו את המושגים המתאימים ולדבר בצורה מתאימה.

אנחנו בונים כרגע מיון שונה של הלומדים – מבחן אמריקאי הם עוד מצליחים איכשהו לעבור, אבל כשהם צריכים להתמודד עם טקסטים זה שונה לגמרי מבחינתם.

מר מוחמד דראושה, מנהל תחום תכנון, שוויון וחיים משותפים, מרכז גבעת חביבה.

הבעיה של העברית זו לא בעיה חדשה. עוד בשנת 2005, במרכז הבינתחומי בוועידת האסטרטגיה השנתית, הוצג הנושא של החסם של העברית, וזה הפך להיות חלק מההמלצות בנושא של שילוב נשים ערביות בשוק התעסוקה. מהר מאוד בתוכניות ההכשרה התגלה כי המרכיב של העברית הוא חסם מאוד מאוד מרכזי הכניסה לשוק העבודה, לנשים בעיקר כי שוק התעסוקה הוא ברובו בחברה היהודית. החברה הערבית יודעת לייצר רק כמעט 10% ממקומות העבודה בישראל וזה מספיק לכמעט 50% של כוח האדם בחברה הערבית. חצי מכוח האדם של החברה הערבית חייב לעשות את המעבר הפיזי למרחב דובר העברית ואם אין את הכישרים של השפה אז ברור שיהיה פה כישלון מאוד מאוד משמעותי.

בהקשר של תעסוקת נשים זה הפך לכמעט שני שלישים ממרכיב ההכשרה. הבנו מהר מאוד, תוך שנה, שצריך תכנית שנקראת עברית תעסוקתית. איך מתראיינים, איך מדברים בפינת קפה וכל השימושים של השפה במוביליות תעסוקתית.

אפריד את העברית לשלושה סוגים: עברית תעסוקתית, עברית אקדמית ועברית חברתית. אני חושב שאנחנו קצת מבלבלים את השיח בין שלושה שימושים שונים של העברית.

שתיים מההמלצות שמריאן הציגה פה – גם בנושא שיפור השפה הדבורה בקרב תלמידים ערבים ע"י הכנסת מורים דוברי עברית כשפת אם, וגם הנושא של מפגשים בין תלמידים- שתי ההמלצות מופיעות במסמך שהוצג בזמנו לפרופ' יולי תמיר, כשרת החינוך בינואר 2009, במסגרת וועדה לגיבוש מדיניות לחינוך בחברה משותפת. ביקשתי להכניס את שתי המלצות אלו, אבל היא הפסידה בבחירות חודש אחר זה ולא זכתה להיות חלק מהמימוש של ההמלצות שבינתיים הולכות ומתממשות.

אסביר ואדגים: אחת ההמלצות שלדעתי בלתי ישימה היא נושא של מפגשים בין לתלמידים פעם בשבוע – היא בלתי ישימה מנקודת מבט אחת – העלות היא בסביבות 70 אלף ₪ לשנה, לכל שתי כיתות (להביא אותן למפגש פעם בשבוע למשך שנה). כמעט 2000 ₪ לכל מפגש עבור מנחים והסעות, ואין תקציב. משרד החינוך יודע לתת ₪1,000 לשנה לשעת לימוד ולא יותר מזה. אין סיכוי לשכנע את מערכת החינוך להעלות את התקציב בצורה כזו. יש לנו בגבעת חביבה 27 צמדים של כיתות כאלה במסגרת תכנית ימ"י (ילדים מלמדים ילדים) היא תורמת בצורה משמעותית גם להורדת חסמים של סטריאוטיפים גם לשיפור רמת השפה של ערבית ועברית, כל מה שצריך. התכנית קיימת מ-2001 וקיבלנו עבור זה פרס. אז ההמלצה טובה ויפה ואני מזמין לשתף את הפרויקט שלי.

ההמלצה השנייה שהיא – "המורים בין מגזרים" גם פה התחלנו במימוש ההמלצה שהגשנו לפרופ' תמיר דאז. התחלנו עם 6 מורים ערבים במערכת בחינוך העברי. שלושה בכרמיאל שלושה בחיפה. עכשיו התוכנית הזו עומדת על כמעט אלף מורים ערבים במערכת החינוך היהודית ו-300 מורים יהודים במערכת החינוך הערבי. עיקר התוכנית: מורים יהודים בחטיבות ביניים ערביות. המודל מדבר על שעתיים שבועיות, בפועל משרד החינוך מתקצב היום רק שעה אחת. אנחנו צריכים כמעט 7,000 שעות כדי לכסות את כל חטיבות הביניים בכדי שלתלמיד יהיו שעתיים. בינתיים המודל פועל ב-128 חטיבות ביניים מתוך 200 חטיבות ביניים כפי שאמרתי רק בשעה אחת ולא בשעתיים.

התוצאות: מדובר על 28 אלף תלמידים בהם ל-92.3% זה המפגש המשמעותי הראשון שלהם עם יהודי. אצל 65% מהם המפגש הזה תורם להזזה של העמדות שלהם לכיוון חיובי על יהודים. בתמונת הראי ההפוכה אותן תוצאות כמעט. אז מבחינת שינוי העמדות זה מאוד משמעותי. ילד ערבי יש לו מורה יהודי אחרי 3 שנים בתוכנית אנחנו יודעים שהתיאבון ל-5 יח' בגרות בעברית עולה ב-28% בהשוואה למי שלא היה לו מורה יהודי. אז יש פרויקט וצריך להרחיב את כמות השעות שמשרד החינוך נותן ביום. נותנים היום 970 שעות בלבד ששווה 9.7 מיליון ₪ כשהצורך היום הוא 70 מיליון ₪ אז ההמלצה שלי היא להקציב להוספת שעות לימוד של מורים דוברי עברית כשפת אם בבתי ספר ערביים עלות של 70 מיליון ₪. אני יודע ליישם את זה מחר. צריך פה 300 תקנים שיכסו את 200 חטיבות הביניים, כיתות ז', ח', ט' יש תוצאות מדידות. החוויה חייבת להיות מתמשכת לא חד פעמית, מובנית במערכת החינוך היום-יומי לא שעה אחת אלא שעתיים בחטיבת הביניים. ההתערבות חייבת להיות בחטיבת ביניים כי ההשפעה שאנחנו צריכים היא לא רק על שינוי עמדות אלא גם על העברית האקדמית וה-5 יחידות.

דיון פתוח:

פרופ' פייסל עזאיזה דיקן הפקלטה למדעי הרווחה והבריאות אוניברסיטת חיפה.

את מערכת החינוך הכרתי גם כראש רשות, גם כאבא לילדים שחלקם למדו בבתי ספר ערבים וחלקם למדו בבית ספר יהודי, וגם כבן זוג לאשתי שהוא מנהלת ומפקחת במערכת החינוך כל החייה. שלושה מהילדים שלי למדו כאן באום אל פחם ואחת למדה בבית ספר למדעים ואומנויות בירושלים. מה ההבדל בין שלושתם מבחינת העברית? גם אלה שלמדו באום אל פחם הצליחו בחיים שלהם. הבת שלי שסיימה תואר שני במשפטים התמודדה עם העברית כי היו לה יכולות ומיומנויות למידה. ההבדל בין הבת שלי שלמדה בבית הספר היהודי הוא שהיא יודעת יותר להתנהל בקודים התרבותיים של החברה הישראלית קצת יותר מהם. 25% ערבים בטכניון בעקבות תכנית שאני הובלתי במועצה להשכלה גבוהה ש"נצבעה בכסף". הרבה מדברים על החלטה 922. התוכנית היחידה שאושרה היא תכנית הוליסטית שרצה כבר 10 שנים במל"ג שכל הנתונים החדשים שאתם רואים של העלייה בתלמידי MA ו BA ודוקטורט ובתוכניות – בגלל תכנית הוליסטית שהתחלנו בהכוון תלמידים מכיתות י', י"א, י"ב, עם מדידות, עם תוצאות. ואפילו התוצאות היום יותר טובות מהאומדנים שאנחנו שמנו לעצמנו. ולכן אני הצעתי בפגישה האחרונה שהייתה בחיפה במכון אהרן להתמקד בפרויקט במחוז הצפון, שם יש 50% כמעט ערבים ו50% יהודים אבל הרבה פעמים הנתונים מטעים. כי מסתכלים על הנתונים פר תלמיד אבל לא מסתכלים שהמפקחים הערבים יש להם עומס של 30 בתי ספר ולמפקחים היהודים יש בקושי 10 בתי ספר. לא מודדים את ה"ריפוד" שיש במחוזות שגם שם יש אפליה במשאבים שזה מדוד. לכן תבצעו פרויקט מדיד באזור מסוים במשך 3 שנים, ואחרי זה תעברו לנגב, ואז אנחנו נראה את הפערים ונתמודד איתם ונשים יעדים בשפה של תוצאות. אחרת יישאר מחקר ועשייה בנפרד.

מר וויסאם קאסם, עו"ד פרטי

העברית קודם כל היא שפה פשוטה קלה שקל ללמוד אותה, במיוחד לדוברי ערבית. צריך רק לגרום לאנשים לאהוב את השפה. אני מספיר לילדים שלי את החסם הזה בכניסה לשוק העבודה בכיתה י', י"ב אבל היום זה לא מעניין אותם. הם רוצים ללמוד אנגלית. והם חוזרים ומסתכלים עליי ועל אמא שלהם כשאנחנו משלבים מילים בעברית הם שואלים מה התרגום בערבית. לכן העניין הוא נכון שהמבנה היא שיש חסם, אבל בכדי ללמוד את העברית צריך לאהוב אותה. ובכדי לאהוב את השפה צריך לקבל בה תכנים. עכשיו מודר אמר שזה "שפה של האויב" אבל גם את השפה של האויב צריך להבין וללמוד. אבל בגילאים שילדים לומדים את השפה צריך לתת להם לאהוב את השפה בכדי לרכוש אותה נכון.

גב' אביטל דרורי מנהלת היחידה לעברית לדוברי ערבית, מטח - המרכז לטכנולוגיה חינוכית
אנחנו לומדים הרבה שנים את הנושא של עברים לדוברי הערבית. גם מסביב לכולם וניסינו למצוא מצבים דומים מזווית של פדגוגיה והוראת שפה שניה זרה:

המצב של התלמידים הערבים כעת – שיש שפת בית ערבית מדוברת, יש שפת בית ספר שהיא ערבית תקינה ובנוסף לכך העברית והאנגלית זה מצב שהוא לא נפוץ בעולם. יתר על זה בדרך כלל השפה שבה התלמידים אמורים לתפקד כבוגרים היא שפת הרוב, אז בדרך כלל רוב הלימודים בבית הספר הם בשפה של הרוב, כפי שאנחנו יודעים מסיבות שונות – זהות וכו'. אך כעת השפה העיקרית שבה התלמידים לומדים היא ערבית, וכן עברית נלמדת 4-5 שעות בשבוע כשפה זרה, והם פחות נחשפים אליה מאשר לאנגלית שהיא שפת התקשורת באינטרנט וכו'. לכן אני חושבת שלהעלות את הסטנדרט של הבגרות ושל הדרישות ולהכניס לשם עברית יותר תקשורתית זה מאוד ראוי, אבל צריך לראות גם איך אנחנו מחזקים את העניין זה מלמטה – מתוך מערכת החינוך. כי הציפייה שתלמידים יגיעו לשליטה ראויה בעברית מ-4-5 שעות לימוד בשבוע היא לא ריאלית לפי כל מה שאנחנו יודעים על לימוד שפה.

לגבי המורים: יש גם מורים טובים ששולטים בעברית מצויין, שהם בוגרי חוגים ללשון ולספרות באקדמיה שמדברים עברית יותר טוב מדוברי עברית ילידיים, ואני פוגשת הרבה כאלה לפחות ביסודי. אציין לטובה שני מורים שאני לומדת מהם כל הזמן תושבי או אל פחם, אפק יונס אגבריה ומוחמד מחמיד שאנחנו פשוט לומדים מהם. יש מורים מצוינים ויש מורים שגם לא. חלק מהבעיה של המורים לעברית זה שזו התמחות ללמד שפה שניה. כלומר זה שאתה יודע עברית לא אומר שאתה מורה טוב לעברית. מורי אנגלית נדרשים לעבור מסלול של הוראת שפה שנייה ולרוב מורי העברית אין את הדרישה הזו ולכן הם לא מומחים בהוראה. דבר שלישי, אני מבקשת להיזהר באבחנה בין המורים הערבים שמלמדים עברית לבין השיעורים של העברית הדבורה. כשלומונים שפה אז מלמדים גם לקרוא וגם לכתוב וגם להבין בהאזנה וגם לדבר. זה מאוד קשה שאתה מגיע למצב שאתה צריך לדבר עם דובר ילידי ולא היית חשוף לזה קודם. אתה נכנס להלם ושותק, ואז אומרים שהוא לא יודע מילה בעברית שזה לא נכון, פשוט אין לו את התעוזה. לא צריך לעשות אבחנה כל כך חדה בין השעות של העברית המדוברת לבין המורים הערבים לעברית צריך לחשוב איך מחזקים את זה ביחד ואיך אחד תומך בשני. אם מכניסים מורים דוברי עברית לתוך בתי הספר הערבים צריך לתת גם איזשהי שעת תגבור למורה הערבי שמלמד עברית יחד עם המורה היהודי שנכנס ללמד עברית ואני חושבת ואני חושבת יחד יהיו רווחים מאוד גדולים.

דדי פרלמוטר, מייסד עמותת משלנו, לשעבר סגן נשיא אינטל.

אני לא איש חינוך אני איש הייטק, הייתי סגן נשיא בכיר של אינטל, כיום אני יושב ראש מועצה הציבורית של "צופן" וגם עובד בעניין של טכנולוגיות בחינוך.

האמת שהייתי מופתע כששמעתי שיש בעיית שפה אצל ערבים כי את הערבים שאני פוגש גם היום בנושא של הייטק הם מדברים עברית יותר טוב מכל היהודים שאני מכיר. אבל אני מבין שאלה אנשים שכנראה הבינו מלכתחילה כמו שפה מנסים לשכנע שזה נושא שזה חשוב.

אני מבין את נושא השפה כי אני גם מבין את הנושא של הערבים. אני עבדתי באינטל, את אף אחד לא היה מעניין שאני מדבר באנגלית שבורה במבטא אשכנזי, גיליתי שבשביל לעבור את המחסום ולדעת להעביר

את מה שאני רוצה ולקדם את הנושאים שלי אני צריך לדבר את השפה בצורה שהם מבינים. זה חלק מהמצב מדובר פה על הפער בין הנושא האידיאולוגי לנושא המעשי.

אני חושב שיש פה כמה פערים שאפשר לסגור. אני חושבת שגם אוניברסיטאות בארץ יכולות לקדם נושא של שפה שנייה. בטכניון כחלק מהתהליך דובר על זה שתהיה הכשרה שפתית לסטודנטים לפני שמתחילים את הלימודים שלהם. דובר פה על הנושא של Babcom ואני חושב שהוא נושא חשוב. ילד יהודי אחרי התיכון יש לו תקופת הכשרה, שהיא קשורה לצבא והכשרה על-תיכונית. אני חושב שיש הרבה כישלונות שהולכים ישר למערכת האקדמית גם ילד הערבי וגם בארה"ב, אני חושב שתהליך ההתבגרות הזה הוא תהליך לא מיידי, המעבר מנערות ובית ספר לבגרות של לימודים אקדמיים הוא לא פשוט.

בנושא של טיפוח מנהיגות וטיפוח שפה שדיברה שירין – בפעילות ב"צופן" אנחנו מדברים עם ילדים בבתי ספר. ישנה חשיבות לא רק ללימודי 5 יח"ל מתמטיקה ופיזיקה אלא גם ללמוד ולדעת אנגלית שחשובה מאוד בעולם וגם עברית שזו השפה שבה האנשים צריכים לתקשר. הלוואי והיינו מוכנים שאנחנו כיהודים נלמד ערבית כי זה חלק מהפתח של הבנה של תרבות ושל שפה.

מר רם שמואלי, הקבינט הציבורי לחינוך.

הנתון שהבאתם שהפערים בבית ספר ושיפור במערכת החינוך סוגר רק 33% מהפער. כלומר הבאתם פה שולחן של כל "בעלי המניות", גם המעסיקים וגם בשלבי הביניים, רק בראייה של שינוי מהותי אנחנו יכולים באמת להביא לשינוי מהותי. זה גם השיטה של הקבינט הציבורי לחינוך.

בתכנית העשור שאנחנו נציג לשר החינוך, ביום שיכנס שר החינוך, בסיס המחקר שלכם, ההמלצות, התפישה של משרד החינוך, התפישה של המעסיקים והתפישה בכלל יהיו הבסיס למה שאנחנו נכתוב ונעזר בכם. לכן אני ממש מודה לכם על ההזדמנות. ה"אני מאמין" האישי שלי מתחבר לשירין: כל מקום שמטילים על מישהו אחר להיות אחראי לא מוביל לשום מקום. זו אחריות שלנו. של ראשי ערים, מעסיקים, אנשי החינוך ואנשי אקדמיה. שכל אחד ישאל את עצמו מה האחריות שלו לשפר את זה, עד שהילדים של כולכם ישמעו את זה מכל כיוון, ולהביא לסיכוי לזה שהם יתפרנסו יותר בכבוד ויוכלו לדאוג למשפחה שלהם ולעתיד שלהם יותר. צריך לדבר על זה בכל המקומות וביחד נעשה פה שינוי גדול שיתרום למשק ולחברה הישראלית.

גבי נסרין סייף, גבעת חביבה.

אני מנהלת התוכנית שדיברה עליה מריאן ודיברנו על זה הרבה על הנושא של שילוב מורים יהודים או לימוד השפה העברית הדבורה לבתי ספר וחטיבות ביניים בחברה הערבית.

כמה דברים בעניין הפגדוגיה: קודם כל התכנית היא בפריסה ארצית כלומר בשטח הרמות של התלמידים מאוד משתנות. ככל שעולים יותר צפונה מרגישים יותר את הבעיה של השפה, לכן המורים שלנו התחילו בעצם לייצר את התכנים ולהתאים אותם לשטח כפי שעולה. כמובן גם באותו בית ספר יש רמות משתנות בין כיתה אחת לשנייה.

בעניין הכשרת המורים כפי שדיברה פרופ' יולי תמיר – אני רוצה להגיד שהמוסדות שמלמדים ומכשירים את המורים וגם מורים לעברית, אנחנו רואים את הקושי שלהם להתבטא בעברית. זה באמת נתון מחריד, כי כשתלמיד שומע בתחילת הדרך שלו את השפה בצורה לא נכונה זה ישפיע מאוד לעתיד. דבר שני, בסיוור שלנו בחו"ל עם משרד החינוך, למדנו איך מלמדים בגנים 3 ו-4 שפות והם שולטים בשפות, כי בעצם המדינה מעסיקה עובדים ששולטים בכל השפות. דבר שני הם לא מתחילים לקרוא ולכתוב ולא דקדוק הם מתחילים קודם כל בדיבור מגיל מאוד מאוד קטן, את זה לא נמצא כאן כמוכן. בעניין התקציבים אני רוצה להדגיש שלמרות כל התקציבים שהעביר משרד החינוך מהמטה, של 800 שעות לימוד, לחטיבות הביניים ובתי הספר בערבית, 90% מהמנהלים לא עשו שום קואוצ'ינג (coaching). זה כבר נתן את התמונה של המנהלים, כי אנחנו באמת לא רואים שבשטח מיישמים את התוכניות האלה לא של שעתיים ברצף ולא של 3 שנים ברצף. אז לגב התקציבים יש מלא תוכניות ומלא פתרונות אבל הם לא באמת מיושמים.

גב' מאי ערו, מנהלת תחום השפות יוזמות אברהם.

אני רוצה להדגים משהו "כשהמורה מדברת רק בערבית, הילדים מבינים רק ערבית, מצוין, מדהים יש חיוכים" (המשפט נאמר בערבית). עכשיו כל היהודים מחכים לתרגום, בטוחים שעכשיו שיגיע התרגום. זה בעצם מה שקורה כשהמורה ערביה ומלמדת עברית. מחקרים שנעשו הוכיחו שהכי אידיאלי שמי שדובר את השפה כשפת אם צריך להיות המורה. המורה היהודייה נכנסת לכיתה, מדברת בערבית, הילדים לא מבינים כלום. הנזק שנוצר באותו רגע הוא מאוד מאוד גדול מבחינת הילדים. לגבי המורה מה היא כבר יכולה לעשות, היא מלמדת 30 ילדים ויש לה אפשרויות תעסוקה נוספות ואפשרות לבחור. בעצם הנזק שנוצר הוא מאד מאוד גדול מבחינת השפה, שהם בודקים את המורה. מורה יהודייה שבאה לבית ספר ערבי היא מורה שבאה מתוך אידיאולוגיה או שהיא לא מוצאת כל כך עבודה, ואז זה המצב הכי לא טוב שקורה שהם בעצם מורים לא כל כך מוצלחים שמגיעים כי זה הרבה יותר קל כי אנחנו בעצם מחפשים אותם. גם גבעת חביבה וגם אנחנו. יש בעיית גיוס רצינית כי למרות שעומדים בתור בחברה הערבית ולא מוצאים עבודה, אצל היהודים חסרים מורים ולא חסרות אפשרויות נוספות. הפנטזיה קיימת והפתרונות יש אותם, הבעיה היחידה היא באמת היישום ובעובדה שצריך להניח על השולחן את כל האתגרים: לא מכשירים אותנו ללמד תרבות אחרת. לא מכשירים אותנו לעבוד עם יהודים, אנחנו עושים את זה כי אנחנו חייבים כי אנחנו מיעוט שרוצה להשתלב. ליהודים יש מוטיבציה פחות משמעותית.

דיתה ברוניצקי, מייסדת אורמת.

חייבים להמשיך וללבן בעיקר את האספקט האידיאולוגי והפוליטי, אבל לא נספיק בטח הערב ואני חושבת שצריך להוסיף את זה לרשימת העבודות שלנו כי חייבים לדבר על זה. אני רוצה לחבר את השיחה של הערב עם השולחן העגול הקודם של השירות האזרחי ולקחת את הרעיון של שירין שאם הוא נכון, שאפשר להגיע לתעודת בגרות בי"א, אני מניחה שזה נכון לכל מערכת החינוך,

ערבית ויהודית. לחבר את הניסיון של Babcom, תכנית השירות האזרחי והרעיון של שירין אז אני חושבת שזה משהו מעשי שאנחנו יכולים לנסות לגבש להצעה מעשית וזה לתת את ההכשרה הנוספת לנוער הערבי בסיום הלימודים שלו (בין אם בסוף י"א או בסוף י"ב) כדי להכין אותם לחיים. אני חושבת שזה משהו מעשי, הוא בכוחינו, ואנחנו יכולים לעשות.

גב' יאנה נוימן, קולקטיב אימפקט.

הפרספקטיבה של המעסיקים היא אמנם אנקדוטאלית ביחס למה שנאמר פה אבל נראה לי שהיא חשובה. מעסיקים שאנחנו עובדים איתם אמרו שאין בעיה מבחינת שפה – המועמדים כנראה שמגיעים לסף דלתם של המעסיקים האלה, כנראה שבעיית השפה כבר לא רלוונטית. מה שאנחנו כן יודעים להגיד זה שהמעסיקים אמרו בוודאות כגורם מאוד משפיע זו היכולת שלהם לאתר את המועמדים ערבים. כפי שנאמר ע"י עימאד ופרופ' עזיזה להערכתנו זה קשור במידה רבה מאוד לביטחון העצמי ולאמון שיש ביכולת להשתלב בקרב המעסיקים המובילים במשק בתעסוקה שהיא הולמת. נקודה שניה: יש לנו שיתוף פעולה מאוד יפה עם "יוזמות אברהם" שבמסגרתו אנחנו מלמדים ערבית מנהלים יהודים בחברות ומעסיקים גדולים במשק.

משה מזרחי:

איש חברה שעוסקת בלייזרים רפואיים, קבוצת הנדסה וייצור גדולות מאוד. בקבוצת ההנדסה יש לנו מתוך 20 אנשים כ-5 אנשים ערבים, אין יום שאני לא תופס אותם ביניהם מדברים ביניהם ערבית, כמו שאני רואה את המהנדסים הרוסים מדברים ביניהם ברוסית. אבל הם כולם יודעים לדבר עברית תעסוקתית. גם העובדים בייצור וגם המהנדסים. אני לא מצפה שיקראו את שייקספיר והתנ"ך בעברית, מי שהולך לאקדמיה ידע עברית. אבל דבר ראשון תשימו את האידיאלוגיה והזהות והפוליטיקה בצד ותלמדו אותם עברית תעסוקתית, שהם ידעו לבוא לריאיון ולדבר ולהגיד מה שהם יודעים כדי לקבל עבודה. זו הפתיחה הכי גדולה, אל תחפשו את העברית הכי גבוהה. אני יודע מה מהנדסים יודעים להגיד ולכתוב בעברית וזה מספיק טוב לתעסוקה ופשוט לעשות ולא צריך לזה שנים.

פרופ' צביקה אקשטיין, ראש מכון אהרן למדיניות כלכלית, דיקן בית ספר טיומקין לכלכלה, הבינתחומי הרצליה.

מציע לכם להסתכל על השקף הזה: שאומר שכאשר יש תואר ויש לפרט עבודה פערי השכר בין ערבים ליהודים לא־חרדים לא מאוד גדולים. זה קשור למה שנאמר קודם.

מה שאנחנו מוצאים במחקר, ועוד לא הוכחנו עד הסוף, הוא שהוצאת השקל השולי, התשואה הגבוהה ביותר כרגע במצב הקיים, זה ללימוד השפה העברית. יש לזה אפקט מקיף שיגביר את התעסוקה, יעלה את השכר, יעלה את התוצר במשק, יתרום לחברה וזה יעלה במיוחד את הביטחון העצמי ואת השאיפות של כל הצעירים. זה יאפשר להשתלב בחברה המקומית. לכן התשואה הגבוהה היא גם לפרט, גם לחברה

הערבית וגם לכלכלה הישראלית. דרך אגב אנחנו עובדים עם האוצר ולהערכת התשואה להשקעה בלימוד העברית היא כל כך גבוהה שזו טעות ענקית לא להקציב את כל הכספים מהתוכניות שמוחמד מדבר עליהם כגבוהים וחסרים.

אני מסכים עם יולי על כך ששפה זו גם אידאולוגיה. כן יש פיל בחדר ולא צריך להתעלם ממנו. אבל, אני חושב שהאינטראקציה שנמצאת בשוק העבודה היא המקום הטוב ביותר להנמיך את הפיל הזה.

פרופ' עומר מואב, מכון אהרן למדיניות כלכלית; בית ספר טיומקין לכלכלה, הבינתחומי הרצליה. זה המפגש השלישי שלנו ביישוב ערבי ואני יוצא כל פעם בתחושה של אופטימיות מהרצון להשתלב, ומצד שני יש תחושה קשה באמת של עלבון. שהחברה הערבית מרגישה עלבון של אפליה שבאמת העברית היא השפה של האויב וזה כל כך מצער ואני מקווה שדווקא מתוך פעולה מהסוג הזה נעשה מעט אבל כדי לקרב ולשלב.